

MARIANKA

Pamiatkový prieskum
&

Zásady pamiatkovej starostlivosti
pre pamiatkovú zónu

Pamiatkový ústav
Regionálne stredisko Bratislava

MARIÁNKA

Pamiatkový prieskum
&
Zásady pamiatkovej starostlivosti
pre pamiatkovú zónu

Spracovala

Ing.arch. Viola Bajaníková
v spolupráci s Mgr. Elenou Sabadošovou ► sakrálna architektúra
Ing. Veronikou Vágenknechtovou ► zeleň
PhDr. Petrom Baxom ► archeológia
Petrom Fratričom ► fotodokumentácia

Bratislava 2000

OBSAH

A. TEXTOVÁ ČASŤ

1. Základné údaje

2. Prehľad spracovaných územno – plánovacích dokumentácií

3. Údaje o východiskových materiáloch

4. Historický a urbanistický vývoj súboru

4.1. Stručný historický a stavebný vývoj

4.2. Vývoj súboru v zásadných urbanistických etapách

5. Hodnoty historicko – urbanistického súboru a zdôvodnenie jeho ochrany

5.1. Pôdorysná schéma a štruktúra historického súboru a jeho urbanistické hodnoty a väzby

5.2. Silueta historického súboru a jeho krajinárske zázemie

5.3. Umelecko – historické a urbanisticko – architektonické hodnoty objektov v historickom súbore

5.4. Zeleň

5.5. Archeologické nálezy a náleziská

6. Územné vymedzenie historického urbanistického súboru

7. Zásady pamiatkovej starostlivosti pre pamiatkovú zónu

7.1. Hlavné zásady urbanisticko – architektonického riešenia priestorov

7.2. Podmienky pre stavebnú a hospodársku činnosť

7.3. Zásady diferencovaného prístupu k objektom na území pamiatkovej zóny

7.3.1. Kultúrne pamiatky

7.3.2. Objekty dotvárajúce prostredie

7.3.3. Objekty nerušiace prostredie

7.3.4. Objekty rušivé, vyžadujúce úpravu

7.3.5. Objekty navrhnuté na demoláciu

7.3.6. Navrhované úpravy objektov

7.4. Zásady funkčného využitia

7.5. Zásady dopravného riešenia

7.6. Parcelácia a uličné čiary

7.7. Riešenie fasád a parterov

7.8. Riešenie striech

7.9. Riešenie priestorov a ulíc

7.9.1. Drobná architektúra

7.9.2. Osvetlenie

- 7.10. Zásady pre výber stavebných materiálov
- 7.11. Zásady riešenia zelene
- 7.12. Technická infraštruktúra a jej zariadenia
- 7.13. Archeologické výskumy a nálezy
- 7.14. Názvy ulíc a námestí
- 7.15. Životné prostredie
- 7.16. Prezentácia pamiatkového fondu
- 7.17. Účasť orgánov a organizácií na regenerácii urbanistického súboru

8. Záver

9. Tabuľkové prílohy

- 9.1. Zoznam objektov zapísaných v ÚZ KP
- 9.2. Zoznam objektov dotvárajúcich prostredie
- 9.3. Zoznam objektov vyžadujúcich úpravu – návrh zmien a úprav
- 9.4. Zoznam rušivých objektov – návrh zmien a úprav

10. Zoznam použitej literatúry

B. FOTODOKUMENTÁCIA

1. Zoznam fotografií

2. Fotodokumentácia

C. GRAFICKÁ DOKUMENTÁCIA

1. Historické mapy a výkresy

- 1.1. Katastrálna mapa Marianky z r.1894
- 1.2. Mapa Marianky z r.1852

2. Výkresy

- 2.1. Rozbor pamiatkových hodnôt objektov a priestorov
- 2.2. Vyznačenie hodnotných objektov na území PZ
- 2.3. Slohová analýza objektov
- 2.4. Rozbor stavebno – technického stavu
- 2.5. Výkres širších vzťahov
- 2.6. Výkres zásad pamiatkovej starostlivosti pre PZ

Pamiatkový ústav
Regionálne stredisko Bratislava

MARIÁNKA

Pamiatkový prieskum
&
Zásady pamiatkovej starostlivosti
pre pamiatkovú zónu

A . TEXTOVÁ ČASŤ

Ing.arch. Viola Bajaníková
Mgr. Elena Sabadošová ► sakrálna architektúra
Ing. Veronika Vágenknechtová ► zeleň
PhDr. Peter Baxa ► archeológia

Bratislava 2000

OBSAH

- 1. Základné údaje**
- 2. Prehľad spracovaných územno – plánovacích dokumentácií**
- 3. Údaje o východiskových materiáloch**
- 4. Historický a urbanistický vývoj súboru**
 - 4.1. Stručný historický a stavebný vývoj
 - 4.2. Vývoj súboru v zásadných urbanistických etapách
- 5. Hodnoty historicko – urbanistického súboru a zdôvodnenie jeho ochrany**
 - 5.1. Pôdorysná schéma a štruktúra historického súboru a jeho urbanistické hodnoty a väzby
 - 5.2. Silueta historického súboru a jeho krajinárske zázemie
 - 5.3. Umelecko – historické a urbanisticko – architektonické hodnoty objektov v historickom súbore
 - 5.4. Zeleň
 - 5.5. Archeologické nálezy a náleziská
- 6. Územné vymedzenie historického urbanistického súboru**
- 7. Zásady pamiatkovej starostlivosti pre pamiatkovú zónu**
 - 7.1. Hlavné zásady urbanisticko – architektonického riešenia priestorov
 - 7.2. Podmienky pre stavebnú a hospodársku činnosť
 - 7.3. Zásady diferencovaného prístupu k objektom na území pamiatkovej zóny
 - 7.3.1. Kultúrne pamiatky
 - 7.3.2. Objekty dotvárajúce prostredie
 - 7.3.3. Objekty nerušiace prostredie
 - 7.3.4. Objekty rušivé, vyžadujúce úpravu
 - 7.3.5. Objekty navrhnuté na demoláciu
 - 7.3.6. Navrhované úpravy objektov
 - 7.4. Zásady funkčného využitia
 - 7.5. Zásady dopravného riešenia
 - 7.6. Parcelácia a uličné čiary
 - 7.7. Riešenie fasád a parterov
 - 7.8. Riešenie striech

- 7.9. Riešenie priestorov a ulíc
 - 7.9.1. Drobná architektúra
 - 7.9.2. Osvetlenie
- 7.10. Zásady pre výber stavebných materiálov
- 7.11. Zásady riešenia zelene
- 7.12. Technická infraštruktúra a jej zariadenia
- 7.13. Archeologické výskumy a nálezy
- 7.14. Názvy ulíc a námestí
- 7.15. Životné prostredie
- 7.16. Prezentácia pamiatkového fondu
- 7.17. Účasť orgánov a organizácií na regenerácii historického urbanistického súboru

8. Záver

9. Tabuľkové prílohy

- 9.1. Zoznam objektov zapísaných v ÚZ KP
- 9.2. Zoznam objektov dotvárajúcich prostredie
- 9.3. Zoznam objektov vyžadujúcich úpravu – návrh zmien a úprav
- 9.4. Zoznam rušivých objektov – návrh zmien a úprav

10. Zoznam použitej literatúry

1. ZÁKLADNÉ ÚDAJE

Názov historického urbanistického súboru:
Pamiatková zóna MARIANKA

Obec:
Marianka

Okres:
Malacky

Uznesenie a dátum vyhlásenia ochrany:
Vyhláška Okresného úradu Bratislava – vidiek č. 3/1993 zo dňa 1.II.1993
o vyhlásení územia obce Marianka za pamiatkovú zónu

Počet kultúrnych pamiatok:
14 na území PZ
1 mimo územia PZ

Rozloha:
cca 1,5 ha

2. PREHĽAD SPRACOVANÝCH ÚZEMNO – PLÁNOVACÍCH DOKUMENTÁCIÍ

MARIANKA – *Návrh ÚP SÚ*
Ing.arch. M. Dudášová, február 1998
- schválené obecným zastupiteľstvom uznesením č. 5/98 zo dňa 9. 12. 1998

3. ÚDAJE O VÝCHODISKOVÝCH MATERIÁLOCH

- SÚPS Bratislava – stredisko Bratislava : *Návrh na vyhlásenie pamiatkovej zóny – Marianka*
Bratislava, 1992
- PÚK Bratislava – stredisko obnovy pamiatok : *Pamiatkový výskum, Marianka – bývalý paulínsky kláštor*
Bratislava, máj 1982
- PÚ Bratislava – stredisko Bratislava : *Zásady PS na území pamiatkovej zóny Marianky pre UASŤ námestia 4. apríla*
Bratislava, február 1999
- Ph.Dr. Ladislav Vrteľ : *Erb obce Marianka*
Bratislava, máj 1996
- Denisa Bafiová : *Metodika a prax pamiatkovej starostlivosti – Kalvária Marianka*
Trnavská univerzita, Fa humanistiky, dejín umenia a kultúry
máj 1999
- Katarína Zajicová: *Mariánsky kult v ľudovej zbožnosti (dizertačná práca)*
Katedra etnológie FFUK Bratislava, 1996
- Veliačik, L. – Romsauer, P. : *Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodu – najských popolnicových polí na západnom Slovensku I.*
Katalóg, s.100. Nitra, 1994
- Dr. Paulík, J. : *Marianka, juhozápadný okraj obce*
Prieskum SNM – AM, Nál. spr. 13.302/94, AÚ SAV Nitra
- Dr. Kolník, T. CsC. a kol. : *Marianka – Pozostatky sídliska z 10. – 13. storočia*
Prieskum, Nál. spr. 10.836, AÚ SAV Nitra

4. HISTORICKÝ A URBANISTICKÝ VÝVOJ SÚBORU

4.1. STRUČNÝ HISTORICKÝ A STAVEBNÝ VÝVOJ

Obec Marianka, známa predovšetkým ako pútnické miesto, leží neďaleko Bratislavy, na juhozápadnom okraji Malých Karpát, na styku s južnou časťou Záhorskej nížiny. Obcou preteká potok Marianka a do neho sa vlievajúci prítok Drmolez.

Prvá písomná zmienka, pochádzajúca zo zakladajúcej a darovacej listiny kráľa Ľudovíta I. z Anjou z roku 1377, pre paulínsky kláštor a kostol, udáva názov *Thall* („...in terra Thall vocata...“)¹. Dedina tu pred týmto rokom pravdepodobne ešte neexistovala². Neskoršie, v roku 1381 dostalo údolie v ktorom bol kláštor vybudovaný, názov *Vallis Mariae* (*Vallis Mariae, in teuptunico Thal*)³.

Slovenský názov osady pri kláštore „*Marianka*“ pochádza až z 15. stor. (1472)⁴, kedy sa okolie kláštora poslovenčilo⁵. Názov pre kláštor – *Thaal* (podľa kanonickej vizitácie z roku 1634 „*monasterium B. Virginis Thaal dictum*“) bol teda od názvu dediny *Marianka* („*pagus dictus Marianka*“, z toho istého roku) k nemu patriacej odlišný⁶.

Kláštor, respektíve pútné miesto pri ňom, bol až do 20. storočia známy pod názvom *Mariatál*, ale dedina pod slovenským názvom *Marianka*⁷. Na rozdiel od toho, nemecký názov *Marienthal* a ani maďarský *Máriavölgy* neodlišuje názov dediny od názvu pútnického miesta⁸.

Hodnoverné záznamy o pútnickom mieste v Marianke, doložené listinami, pochádzajú až z obdobia usadenia sa paulínov v mariánskom údolí, lepšie povedané od roku 1377⁹, kedy kráľ Ľudovít I., dopyčujúc sa o legende o zázračnej soške Panny Márie, vydáva pustovníkom tu usadeným zakladajúcu a darovaciu listinu pre paulínsky kláštor a kostol (ktorá však v origináli nejestvuje, zachovala sa len v análoch rádu¹⁰):

¹ ČÍK, P. Xavér Stanislav: *Dejiny Mariatálu*, Marianka 1942, s. 15

² Tamtiež

³ VARSÍK, Branislav: *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*, Bratislava 1984, s. 97

⁴ *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, II*, Bratislava 1977, s. 230

⁵ VARSÍK, B.: *Z osídlenia...*, s. 98

⁶ Tamtiež

⁷ Tamtiež

⁸ ČÍK, P. X.S.: *Dejiny...*, s. 20

⁹ Tamtiež, s. 22

¹⁰ *Marianka, bývalý paulínsky kláštor – Pamiatkový výskum*, PUK Bratislava, 1982, s. 76

„My Ľudovít, pre dôveru a lásku, ktorú máme k Preblahoslavenej a slávnej Márii a k rádu bratov pustovníkov sv. Pavla, prvého pustovníka, chcjúc počet kláštorov týchto bratov pustovníkov v našej krajine rozmnožiť, dali sme kostol Preblahoslavenej Panny Márie v kraji nazývanom Thál, pod zámkom zvaným Porusthia (Pajštún), vynímajúc ho aj spod našej i zámočkej zvrchovanosti, navždy do vlastníctva rádu bratov pustovníkov“.¹¹

Legendy o soške Panny Márie tálenskej, pochádzajúcej údajne už z 11. stor. boli zaznamenané až v 17. a 18. storočí. Podľa jednej z nich (Grieskircherovej, staršej, z roku 1661)¹² zázračnú sošku našiel akýsi zbojník v piesku prameňa, uložil ju do kaplnky, ktorú sám vystaval, keďže sľúbil zasvätiť svoj život službe božej.

Podľa druhej, Kummerovej legendy¹³, pochádzajúcej z roku 1742, sošku vyrezal v roku 1030 pre seba pustovník, ktorý tu žil (podľa predpokladu paulínov na úpäti Malých Karpát v tomto období pôsobili pustovníci sv. Gerharda¹⁴). V čase ohrozenia, pri prenasledovaní kresťanov, sa pustovník rozhodol ukryť sošku v dutom strome. Tento sa po čase vyvrátil a soška spadla do blízkeho prameňa.

Podľa ďalšej legendy, uvedenej v knihe Alexeja Jordánskeho o zázračných mariánskych pútnych miestach v Uhorsku, vydanéj v bratislavskej Belnayovej tlačiarňi v roku 1836, „... v roku 1330 slepý žobrák, ktorý sa vrúčne modlil v thálskom lese, počul hlas z neba, ktorý mu naznačil, že neďaleko sa nachádza prameň, ... z ktorého vodou si umyl oči a začal vidieť. Z prameňa vytiahol sošku Panny Márie, ... postavil ju na stĺp a chodil sa k nej modliť.“¹⁵

Podľa každej legendy, voda z prameňa mala zázračnú uzdravujúcu silu, za ktorou začali putovať ľudia s prosbou o vyslyšanie a uzdravenie.

Odvtedy bola zázračná soška Panny Márie, uctievaná mariánskymi ctiteľmi, umiestnená na drevenom stĺpe v blízkosti miesta kde bola nájdená, až do roku 1380, kedy ju kráľ Ľudovít I. po vysvätení dokončeného kostola, za účasti poprednej šľachty, slávnostne preniesol na jeho hlavný oltár¹⁶ so slovami „*O clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria*“ (Ó pokorná, ó dobrotivá, ó sladká Panna Mária)¹⁷.

Stredoveká podoba kostola, postaveného v rokoch 1377 až 1380 v mariánskom údolí, zasväteného Narodeniu Panny Márie, je čitateľná v základných konštrukciách, no jeho výtvarný charakter bol koncom 17. stor. v rámci generálnej opravy, financovanej cisárom Leopoldom I., barokovo upravený. V roku 1694 bol namiesto pôvodného dreveného gotického, Turkami zničeného oltára, postavený nový, kamenný, ktorý predstavoval výjavy zo života sv. Pavla pustovníka, s ústredným motívom zázračnej sošky Panny Márie.

¹¹ *Marianka, bývalý paulínsky kláštor ...*, s. 42

¹² ČÍK, P.X.S.: *Dejiny...*, s. 24

¹³ Tamtiež, s. 25

¹⁴ FRICKÁ – VAVROVÁ, Eva: *Mária*, Bratislava, 1992, s.89

¹⁵ RUSINA, Ivan: *Marianka*, Bratislava, 1992, s.2

¹⁶ Tamtiež, s. 43

¹⁷ Tamtiež, s.89

K barokovému oltáru bola prispôsobená aj intriérová výzdoba, v prvej etape v roku 1703 výzdoba svätyne (ktorá bola v roku 1736 opäť upravovaná) a v rokoch 1722 – 1733 aj hlavnej lode kostola. Barokovú výzdobu kostola dopĺňala drevená, bohato zdobená kazateľnica z roku 1720. V roku 1730 dostal kostol nový organ a štyri nové zvony a v roku 1733 boli dohotovené aj posledné bočné oltáre sv. Terézie a sv. Anny.

Po zrušení rehole paulínov v roku 1786 a ich odchode z Mariatálu kostol, tak ako všetky objekty pútného miesta, postupne upadajú hlavne z dôvodu nedostatku financií na ich údržbu a opravy. Podľa archívneho záznamu z roku 1862¹⁸ oltár i svätyňa kostola sú tak poškodené, že farár musí kostol pre opravu uzatvoriť. Až v roku 1877 počas renovácie bol vyrobený nový neogotický krídlový oltár, ku ktorému bola výtvarne prispôsobená aj obnova svätyne.

V rámci rozmachu pútnického miesta koncom 17. a začiatkom 18. storočia dochádza v areáli pútného miesta k výstavbe nových kaplniek. V roku 1691 je to rozšírenie a prestavba kaplnky sv. Anny pred kostolom (podľa archívneho údaja¹⁹ bola kaplnka sv. Anny postavená už v 14. stor., zároveň s kostolom, ale v r. 1663 po pristavaní bočných oltárov v lodi kostola bola zmenšená) a v roku 1696 nad záračným prameňom vybudovanie rotundovitej kaplnky, v ktorej bol v roku 1702 vysvätený oltár. Po veľkolepej trojdňovej slávnosti na počesť inštalovania nového oltára sv. Teodory v kostole, konanej v júni roku 1717, začali povedľa cesty, od kostola ku kaplnke svätej studne, vyrastať ďalšie kaplnky jedna za druhou²⁰. Posledná z nich bola vystavaná v roku 1729.

Z roku 1714 pochádza socha sv. Pavla na dvore pred kostolom, ktorú dal postaviť v rámci prestavby a opravy kláštornej budovy kardinál Kristián August. Barokové súsošie sv. Jána Nepomuckého pred kostolom, od viedenského majstra Kunsu je z roku 1760.

Mariatál sa u nás stal prvým kláštrom rádu paulínov²¹, ale označuje sa aj za najstaršie kultové a mariánske pútnické miesto na území dnešného Slovenska²² (určite patriace aj medzi významnejšie kláštory, o čom svedčí aj skutočnosť, že už v roku 1448 sa tu dal pochovať generálny predstavený tohto rádu magister Martin zo Starého Budína²³).

¹⁸ ČÍK, P.X.S.: *Dejiny...*, s. 50

¹⁹ Tamtiež, s. 74

²⁰ Tamtiež, s. 80

²¹ FRICKÁ – V. E.: *Mária*, s. 89

²² Tamtiež, s. 85

²³ *Marianka, bývalý paulínsky kláštor...*, s. 81

Zakladateľom rehole paulínov (už v roku 1250²⁴), vyznačujúcou sa mimoriadnou úctou k Panne Márii²⁵, schválenou Apoštolskou stolicou v r.1308 a nazvanou podľa prvého pustovníka sv. Pavla Thébskeho (Ordo Fratrum S. Pauli Primi Eremitae), bol ostrihomský kanonik Eusébius²⁶. Príslušníci tohto rádu vynikali v oblasti vedy a umenia. Okrem teológie a filozofie sa venovali spevu, hudbe, maliarstvu a sochárstvu a známi boli aj ako zruční stavitelia, záhradníci a ovocinári. Kláštory stavali v chránených tienistých dolinách a na atraktívnych miestach, alebo v blízkosti významných ciest (Marianka, Horné Lefantovce, Gombasek, neskôr Beckov, Trebišov, Veľké Lovce, Skalica, Vranov, Šaštín, kde sa všade zachovali mariánske kostoly a z ktorých viaceré sú dodnes pútné miesta²⁷. Výskyt prevažne mariánskych pútnických miest súvisel s vyhlásením Panny Márie za najvyššiu patrónku Uhorska).

Rehoľný odev paulínov predstavuje biely habit (podľa neho boli známi aj ako „bieli mnísi“) s cingulom, škapuliarom a kapucňou²⁸. Vo svojom znaku majú sv. Pavla pustovníka²⁹, alebo havrana (tento sa stal atribútom sv. Pavla podľa legendy sv. Hieronyma, podľa ktorej mu havran nosil na púšť chlieb³⁰), okrem ktorého sú často zobrazované aj ostatné atribúty sv. Pavla (lev, palma a egyptská púšť³¹).

Na základe predpokladu vychádzajúceho z uvedeného archívneho záznamu z roku 1377 (ale aj ostatných archívnych písomností týkajúcich sa prevažne majetkových pomerov kláštora³²), bola pôvodná stredoveká budova mariatálskeho kláštora s najväčšou pravdepodobnosťou vystavaná súbežne so stavbou kostola, aj keď priame dôkazy o jej existencii z tohto obdobia v dnešnej kláštornej budove neboli zistené ani pri pamiatkovom výskume (PUK Bratislava), realizovanom v roku 1982. Výskumom však bolo dokázané, že časť dnešnej budovy kláštora predstavuje severozápadné krídlo staršieho, ešte stredovekého kláštora, z obdobia prestavby kostola v 70 – tých rokoch 15. stor.³³, ktoré spolu s časťou budovy dnešnej fary a kostolom tvorili uzatvorený kláštorný komplex. Na základe výsledkov výskumu teda možno konštatovať, že neskorogotický kláštor mal aspoň dve krídla³⁴, kde viac poznatkov je o dispozícii severozápadného.

Archívne pramene o stavebnej činnosti pomohli pomerne presne určiť novoveké stavebné fázy zistené výskumom, ktoré možno zoskupiť do štyroch etáp.

²⁴ SCHAUBER Vera – SCHINDLER Hanns Michael: *Rok se svatými*, Kostelní Vydří, 1997, s.22

²⁵ Tamtiež, s.42

²⁶ JIRÁSKO, Luděk: *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha 1991, s.72

²⁷ FRICKÁ – V. E.: *Mária*, s.42

²⁸ JIRÁSKO, L.: *Církevní řády ...*, s.72

²⁹ Tamtiež

³⁰ VRTEL, Ladislav : *Erb obce Marianka*, Bratislava 1996, s.2

³¹ *Marianka, bývalý paulínský kláštor...*, s. 75

³² Tamtiež, s. 77 - 80

³³ Tamtiež, s. 100

³⁴ Tamtiež, s. 101

Prvú z nich, iba rámcovo datovanú, predstavuje obdobie druhej polovice 16. stor., cieľom ktorej bolo okrem opravy dezolátneho stavu (pravdepodobne po vojenských útokoch³⁵) aj rozšírenie objektu. Stavebné práce ďalšej etapy už možno časovo presnejšie zaradiť a taktiež špecifikovať. Najskôr sú to stavebné úpravy spojené s návštevou cisára Leopolda I. v roku 1659, ktorému tu bola zriadená „cisárska izba“. O niečo neskôr, od roku 1669, sú zaznamenávané údaje o rozsiahlejších stavebných úpravách trvajúcich až do konca 17. storočia, predmetom ktorých bola realizácia novej architektonickej koncepcie kláštora, spočívajúcej predovšetkým v rozšírení objektu (pôdorysne juhozápadným smerom) a návazných úpravách dispozičnej skladby a dobudovaní priestorov interiéru, z novej koncepcie vyplývajúcich. Prestavba objektu, realizovaná kardinálom Kristiánom Augustom v prvej tretine 18. storočia, predstavuje predposlednú stavebnú etapu, v ktorej boli prezentované barokové princípy, aj keď hlavnou ideou prestavby bolo riešenie priečelia. Nový vstup bol na osi priečelia a zdôrazňovala ho novovybudovaná zvonica z roku 1722 na mieste staršieho krídla zo 16. storočia³⁶. V poslednej etape, datovanej do roku 1840, bolo predné krídlo izolované od ostatnej zástavby a na základe zmeny funkčnej náplne boli zrealizované aj úpravy dispozičnej skladby, interiéru a priečelí.

Po znárodnení majetku po druhej svetovej vojne, boli v priebehu 2. polovice 20. stor. uskutočnené nekonceptné, zväčša utilitárne zásahy a prestavby, ktoré ničím nerešpektovali pôvodnú stavbu, ale ani prostredie, v ktorom sa kláštor nachádza.

Pravdepodobne v čase, keď bol v marianskom údolí stavaný kostol, v Marianke ešte dedina neexistovala. Až po vzniku kláštora sa tu usadili poddaní, ktorí mu slúžili. Z osady vedľa kláštora sa popri nej postupne vyvinula dedina, ktorá bola v priamom vlastníctve kláštora až do jeho zrušenia³⁷ a ktorej rozvoj vždy bezprostredne súvisel s rozvojom a prosperitou kláštora a pútneho miesta.

Aj napriek tomu, že Mariatál ako pútnické miesto nadobúdal stále väčší význam už od 16. stor., keď sa Bratislava stala korunovačným mestom uhorských kráľov a rozsah územia a majetkov (domy, mlyny, vinohrady, lúky a lesy nielen v bezprostrednom okolí Mariatálu, ale aj v širokom okolí Bratislavy), ktoré kláštoru patrili, bol pomerne rozsiahly³⁸, dedina, ktorá sa už v tomto období v blízkosti kláštora z pôvodnej osady začala formovať, ešte v 2. polovici 17. storočia nebola veľká³⁹.

³⁵ *Marianka, bývalý paulínsky kláštor...*, s. 98

³⁶ Tamtiež, s. 110

³⁷ Tamtiež, s. 77

³⁸ Tamtiež

³⁹ ČÍK, P.X.S.: *Dejiny...*, s. 17

V rokoch 1663 a 1664 dedinu, tak ako aj celé okolie, vyplienili Turci, útokom ktorých sa v neskorších rokoch viackrát nevyhol ani Mariatál. Tento však najviac utrpel v rokoch 1683 a 1697, kedy bol kláštor spolu s kostolom vydrancovaný a vnútorné zariadenie zničené. V časocho nebezpečenstva a ohrozenia mnísi sošku Panny Márie i vzácnosti pútnického kostola často odnášali do bezpečia do stupavského kaštieľa, alebo do hradnej kaplnky na Pajštún.

Až po víťazstve nad Turkami v r.1683, kedy aj cisár Leopold I. sa stal „štedrým dobrodincom a druhým zakladateľom Mariatálu“⁴⁰, rôznymi výsadami a hmotnou podporou zahrňoval mariatálskych paulínov a obyvateľov Marianky, ktorých oslobodil od daní a poplatkov, čo svojim privilégium potvrdila neskoršie aj cisárovná Mária Terézia, nastáva rozmach Mariatálu.

O vzťahu cisára a jeho častých návštevách kláštora svedčí aj skutočnosť, že tu mal zriadenú „cisársku izbu“ (cubiculum caesarei)⁴¹. V mariatálskom kláštore vzniká v tomto období aj škola, v ktorej príslušníci rádu získavajú vyššie teologické vzdelanie. Keď cisár Leopold I. v roku 1674 dáva generálnemu predstavenému právo jej absolventom udeľovať titul doktora teológie, paulínska škola tým získava už úroveň univerzity⁴².

Výraznejší vzrast obce nastáva koncom 17. storočia súčasne s rozvojom pútnického miesta a potom začiatkom 18. storočia, keď si po návšteve Marianky v roku 1711 ostrihomský arcibiskup kardinál Kristián August vybral mariatálsky kláštor za svoje trvalé letné sídlo⁴³, kláštornú budovu dal obnoviť a obohnat' spolu so záhradou vysokým múrom⁴⁴.

Mariatál a zároveň s ním Marianka sa dostáva čoraz viac do povedomia v cudzine. Viac cudzincov, ktorí sa do Marianky v tomto čase prisťahovali, privábilo aj otvorenie bridlicových bani⁴⁵, kde sa ťažila bridlica na výrobu bridlicových tabuliek do škôl a neskoršie tiež na výrobu bridlicovej strešnej krytiny⁴⁶. Zvýšená frekvencia návštevníkov znamenala viac príjmov predovšetkým pre kláštor a tým vyvolaný rozmach stavebnej činnosti, ktorý nastupuje od prvej polovice 17. stor., pričom mnoho stavebných prác si paulíni realizovali sami⁴⁷.

V tomto období sa renovuje a rozširuje budova kláštora, realizujú sa rozsiahle úpravy a obnova vojskami poškodených častí, ako kláštora tak aj kostola a budujú sa nové kaplnky. Kláštor si zriaďuje hostinec a vínnu pivnicu pre pútnikov⁴⁸.

⁴⁰ ČÍK, P.X.S.: *Dejiny...*, s. 84

⁴¹ *Marianka, bývalý paulínsky kláštor ...*, s.85

⁴² Tamtiež

⁴³ Tamtiež, s. 18

⁴⁴ Tamtiež, s. 87

⁴⁵ Tamtiež

⁴⁶ HÚŠČAVA, Alexander: *Dejiny Lamača*, Bratislava, 1948, s. 73

⁴⁷ *Marianka, bývalý paulínsky kláštor ...*, s. 86

⁴⁸ Tamtiež, s. 87

Diela o legendách a dejinách Mariatálu začali paulíni v 17. stor. písať jednak z dôvodu posilnenia rekatolizačného hnutia, ale ďalším významným dôvodom sa stala potreba podať obraz o Mariatáli, ako sídle generálneho predstaveného paulínov a stredisku rádu, ktorým sa Mariatál stal koncom 16. storočia, namiesto Turkami obsadeného Budína a zostal ním aj po roku 1686, kedy z Budína cisárske vojská Turkov vyhnali (zostal ním aj napriek tomu, že paulíni už od roku 1669 mali svoj dom v Ríme na Kvirináli⁴⁹). Napokon v roku 1721 sa Mariatál stáva schválením Apoštolskej stolice trvalým úradným sídlom generálneho predstaveného paulínskeho rádu⁵⁰.

Rozkvet Mariatálu a vedľa neho aj určitá prosperita dediny však trvala len do roku 1786, kedy cisár Jozef II. zakročil proti reholiam a zrušil okrem iných aj paulínsky rád a ich kláštory⁵¹.

Všetok majetok Mariatálu, vrátane Marianky, v tomto čase so 109 domami, kde bol aj výsek, dom mäsiara a dom záhradníka⁵², prepadol Náboženskej základine, z ktorej bol vyplácaný plat farárovi, odteraz správcovi Mariatálu. Nepriaznivé pomery v Mariatáli sa tým prejavili aj u obyvateľov Marianky, ktorých príjmy plynuli hlavne zo služieb poskytovaných pútnikom⁵³, keďže púte popri svojej primárnej duchovnej funkcii predstavovali dôležitú spoločenskú a kultúrnu udalosť a obchodnú príležitosť.

V roku 1839 predala Kráľovská komora kláštorný majetok Fridrichovi Schwarzenbergovi. Nový majiteľ však nad kostolom nechcel prebrať patronát, z kláštora (kde dovtedy okrem farára, organistu a kostolníka bývali aj perníkari a sviečkari, ktorí svoj tovar pri kostole predávali⁵⁴) všetkých prepustil, budovu hneď v roku 1840 prestaval na kaštieľ a zaplnil svojimi zbierkami. Kanonická vizitácia z roku 1842 uvádza veľmi zaostalý stav nielen farnosti ale aj jej obyvateľstva. Spustnutá je škola, do ktorej chodí veľmi málo detí a v zlom stave sa nachádza aj kostol⁵⁵. Po smrti kniežata Schwarzenberga, v roku 1870 kaštieľ vystriedalo viacero majiteľov, až do obdobia po prvej svetovej vojne, kedy sa majetok dostáva do rúk Apoštolskej administratívy v Trnave. Táto ho v roku 1927 odovzdala Spoločnosti tešiteľov Božského srdca z Getsemani, ktorí sa pustili do rozsiahlej obnovy kostola, kláštora a fary. (Kongregáciu Bratov tešiteľov z Getsemani založil po prvej svetovej vojne, v roku 1922, pri českom kostole Najsvätejšieho Vykupiteľa vo Viedni, český kňaz Josef Litomyský, ako odzvu na morálny úpadok a nevyhnutnosť vytvorenia organizovanej starostlivosti o postihnuté a opustené osoby. Hlavným poslaním rehole bola útecha krajanov žijúcich v zahraničí. Ich odev predstavuje čierny habit s bielym pláštikom, na prsiach s oválnou medailou s vyobrazením trpiaceho Krista a nápisom *adoratio, expiatio, imitatio*⁵⁶.)

⁴⁹ *Marianka, bývalý paulínsky kláštor ...*, s. 55

⁵⁰ Tamtiež

⁵¹ Tamtiež, s. 152

⁵² Tamtiež, s. 80

⁵³ ČÍK, P. X. S.: *Dejiny...*, s. 158

⁵⁴ Tamtiež, s. 162

⁵⁵ Tamtiež, s. 161

⁵⁶ JIRÁSKO, L.: *Cirkevní řády ...*, s. 97

Od roku 1927, v ktorom sa konali aj oslavy 550. výročia mariánskeho chrámu, sa pútnické miesto začalo postupne vzmáhať a púte sa v plnom rozsahu obnovili. V roku 1930 bratia Tešitelia usporiadali v Mariatáli oslavy 900 – ročného jubilea sošky Panny Márie, trvajúce od augusta až do októbra, počas ktorých sa okrem iných udalostí konala aj korunovácia zázračnej sošky, vysviacka nových zvonov na kostolnej veži a bol položený základný kameň pre stavbu krížovej cesty nad lurdskou jaskyňou⁵⁷. Oslavy nielenže vzbudili zvýšený záujem o púte do Mariatálu, ale zabezpečili aj prosperitu pútného areálu prostredníctvom zbierok a hmotnej podpory zo strany pútnikov. Miesto na vybudovanie krížovej cesty bolo určené v prírodnom prostredí, v lese nad lurdskou kaplnkou Panny Márie.

Jednotlivé kaplnky krížovej cesty sa začali budovať v roku 1933 a 8. septembra 1936, na sviatok Narodenia Panny Márie, bola mariatálska kalvária vysvätená. Plastiky v kaplnkách krížovej cesty sú dielom sochára B. Becka z Kutnej Hory.

Okrem toho v priebehu 30 – tých rokov bolo zrealizovaných viacero rekonštrukčných prác na interiéri i exteriéri kostola a kaplniek povedľa cesty ku svätému prameňu. V rámci prác na obnove kostola musela byť predovšetkým zrealizovaná sanácia zavlhnutých základov a murív kostola a s tým súvisiaca aj regulácia potoka a rekonštrukcia poškodenej kanalizácie. Po týchto prácach sa potom začala realizovať aj obnova vnútra kostola.

Po 2. svetovej vojne, v roku 1947 budovu bývalého kláštora znovu odkúpili Tešitelia. V tomto roku sa v Marianke konala veľká krížová púť, ktorú zorganizovala katolícka vysokoškolská mládež (v prvej polovici 20. storočia boli na Slovensku v obľube stavovské púte⁵⁸). Po nej sa začala rekonštrukcia kláštora, ktorá pokračovala až do roku 1950, kedy bol však všetok majetok znárodnený a rehoľa bola zlikvidovaná. Majetok zostal vo vlastníctve štátu až do roku 1990, v ktorom bol kongregácii vrátený späť (s výnimkou krátkeho obdobia, keď od roku 1968 boli rehoľiam povolené malé komunity a Tešitelia opäť prišli do Marianky, ale už v roku 1971 museli z ideologických dôvodov znovu odísť).

O tom, že vývoj obce Marianka bezprostredne súvisí s vývojom pútnického miesta svedčí okrem jej názvu aj historický symbol obce, zachovaný v pečati datovanej rokom 1818, pričom nie je vylúčené, že táto vznikla podľa staršej predlohy⁵⁹. Symbol predstavuje štylizovanú sošku mariatálskej Panny Márie sprevádzanú hviezdou, v ktorom sa rešpektuje trojuholníková kompozícia sošky. Na hrudi sošky je nápis s písmenami **M R A**, kde **M** skrýva v sebe aj písmeno **A** a posledné písmeno nápisu **A** skrýva písmeno **I**.

⁵⁷ ČÍK, P. X. S.: *Dejiny...*, s. 215

⁵⁸ ZAJICOVÁ, K.: *Mariánsky kult v ľudovej zbožnosti (dizertačná práca)*, FFUK Bratislava, 1996

⁵⁹ VRTEL, Ladislav : *Erb obce ...*, s. 5

Keďže Marianka v minulosti erb nemala, v záujme zachovania historickej symboliky, pri novodobom návrhu heraldicky štylizovaného obecného erbu, sa rešpektovala kompozícia historickej pečate a jedinečnosť nápisu MARIA.

Erb Marianky patrí medzi tzv. hovoriace erby, založené na pôvodnej heraldickej myšlienke obrazom vyjadriť meno⁶⁰. Vzhľadom na skutočnosť, že mariatálska Panna Mária má biele, zlatými ornamentami zdobené rúcho a stojí pred červeným pozadím, je predurčené aj sfarbenie erbu obce Marianka. Tvar štítu, do ktorého je heraldický symbol Marianky vložený vychádza zo štítu neskorogotického, dolu zaobleného, ktorý je v našej erbovej tvorbe najobvyklejší⁶¹.

4. 2. VÝVOJ SÚBORU V ZÁSADNÝCH URBANISTICKÝCH ETAPÁCH

Urbanistický súbor na území pamiatkovej zóny v Marianke predstavuje predovšetkým areál pútnického miesta, ktorého sa samotný sídelný útvar obce, vzhľadom na prírodné a zalesnené prostredie pútneho miesta, bezprostrednejšie dotýka iba zo severnej a západnej strany.

Centrálnym bodom celého súboru je kostol s kláštorom, od ktorého sa počas celého vývoja pútnického miesta odvíjala jeho urbanistická štruktúra až do dnešnej podoby. Cesta od kostola k zázračnému prameňu bola hlavným komunikačným ťahom v priestore pútneho miesta už od stredoveku, kedy bol vystavaný kostol s kláštorom a zázračná soška Panny Márie bola z miesta jej nájdania v prameni prenesená na oltár kostola. K tejto ceste boli napojené aj prístupové komunikácie pre pútnikov, situované severne od kláštora. Táto vnútroareálová cesta však už koncom 17. storočia, kedy bola vybudovaná kaplnka nad zázračným prameňom a potom v prvej tretine 18. storočia po vystavaní ďalších kaplniek povedľa nej, sa stáva bezprostrednou súčasťou pietneho centra a rozširuje meditatívny priestor pútneho miesta, na ktorú potom v tomto duchu naväzuje a komunikačne ju uzatvára aj krížová cesta, postavená oveľa neskoršie, v tridsiatych rokoch 20. storočia, situovaná v lese nad lurdskou jaskyňou Panny Márie, pochádzajúcou z obdobia 1. svetovej vojny.

Novodobo zrealizovaný komunikačný ťah na južnej strane od kláštora povedľa potoka, stredom preťal pôvodný záhradný priestor kláštora a vytvoril podmienky pre súdobé postupné infiltrovanie sídelného útvaru do pútneho areálu zo západnej strany, podobne ako sa to udialo v posledných desaťročiach aj na jeho severnej strane, nevhodným vyčlenením časti kláštorného komplexu pre nekonceptne riešenú zástavbu.

⁶⁰ VRTEL, Ladislav : *Erb obce ...*, s. 9

⁶¹ Tamtiež, s. 10

Aj dedina, ktorá sa v údolí kláštora postupne formovala bola vždy podriadená kultovému priestoru Mariatálu, čo sa prejavilo aj na jej polohe a pôdorysnej štruktúre. Podľa parcelácie a spôsobu zástavby, charakteristického pre túto oblasť, ako aj situovania staršieho cintorína na historických mapách z 19. storočia, možno s najväčšou pravdepodobnosťou určiť miesto pôvodnej dediny – juhozápadne od kláštorného komplexu, popri ceste idúcej paralelne s prítokom Drmolez vlievajúceho sa do Marianskeho potoka (podľa mapy z roku 1896 jeho starší názov, možno pôvodný je Kláštorný potok). Pôdorysne sa dedina neskoršie rozvíjala aj na juh a na západ od kláštora, ale vždy mimo areálu pútneho miesta. Až v druhej polovici 20. storočia sa začala zástavba vtláčať zo západu i severu čoraz tesnejšie ku kláštornému areálu, realizácia novostavieb prebiehala (a prebieha až dodnes) bez uceleného koncepčného urbanistického i architektonického zámeru, čoho dôsledkom je takmer úplná likvidácia pôvodného charakteru a výrazu dediny.

5. HODNOTY HISTORICKO – URBANISTICKÉHO SÚBORU A ZDÔVODNENIE JEHO OCHRANY

5.1. PÔDORYSNÁ SCHÉMA A ŠTRUKTÚRA HISTORICKÉHO SÚBORU A JEHO URBANISTICKÉ HODNOTY A VÄZBY

Doklady, alebo zmienky v historických prameňoch o stavbách trvalejšieho charakteru v mariánskom údolí spreď konca 14. storočia (okrem zmienky v Grieskircherovej legende, podľa ktorej mohla byť na mieste zázračného prameňa vystavaná kaplnka už sto rokov pred príchodom kráľa Ľudovíta I. na toto miesto), kedy tu bol vystavaný kostol a kláštorný komplex, nie sú známe, čo je zrejmé aj z toho, že do toho času poznáme údaje len o pobyte pustovníkov na tomto mieste.

Prvotným kultovým centrom tohto pútnického miesta, známym už od stredoveku, bolo miesto zázračného prameňa, kde bola nájdená a uctievaná soška Panny Márie a na ktorom od konca 17. storočia stojí Kaplnka zázračného prameňa. Po vybudovaní a vysvätení kostola, do ktorého bola soška Panny Márie slávnostne prenesená na jeho hlavný oltár a vedľa kostola postaveného kláštorného komplexu paulínskeho rádu, sa sem, smerom na západ od zázračného prameňa, presunulo centrum uctievania Panny Márie. Hlavnou spojnicou medzi oboma miestami bola cesta vinúca sa popri potoku. K týmto dvom bodom sa neskôršie, z dôvodu potreby vytvárať viac priestoru pre konanie náboženských obradov, vyvolanej stále väčším záujmom o toto pútnické miesto a vyšším počtom pútnikov navštevujúcich Mariánku, dostavovali ďalšie kaplnky, povedľa vybudovanej mariánskej cesty. Významným obdobím pre dobudovanie a výtvarný charakter pútného areálu bolo obdobie konca 17. a začiatku 18. stor., v ktorom okrem barokovej prestavby kostola bola zrealizovaná výstavba všetkých kaplniek od zázračného prameňa až po kostol. Vyvrcholením urbanistického riešenia pútnického miesta a posledným koncepčným zásahom do areálu bola realizácia výstavby kaplniek krížovej cesty v lese nad lurdskou jaskyňou.

Areál pútného miesta, situovaný v prírodnom, prevažne horskom prostredí, poskytoval návštevníkom okrem primárnej náboženskej funkcie i možnosť oddychu (po dlhšom putovaní z miesta bydliska) a občerstvenia, alebo spoločenskej udalosti, pri ktorej sa, okrem zaujímavých sprievodných programov púte (spevy, divadelné predstavenia), od iných mohli dozvedieť rôzne novinky, správy a historiky z iných regiónov, ako sami pochádzali.

Negatívny dopad na celkový výraz pútnického miesta má obdobie 2. polovice 20. storočia, kedy po znárodnení majetku pôvodného kláštora a oficiálny zákaz konania púti dochádza k devastácii celého areálu nielen stratou svojej primárnej funkcie a z toho vyplývajúceho celkového zanedbania a neúdržby alebo nevhodne využívaných objektov i priestorov, ale aj nekonceptného prístupu k stavebnému rozvoju obce a funkčnému využívaniu verejných i neverejných priestorov v nej.

Príkladom toho je už spomenutá nevhodná a nesúrodá zástavba na severnej a západnej strane pôvodného kláštorného komplexu, bezprostredne sa dotýkajúca pútneho miesta, ale nielen ona, nakoľko architektonicko – urbanistický charakter historického súboru výrazne dotvára aj jeho nepriame i bezprostredné okolie, navyše ak tadiaľ vedú prístupové cesty k nemu.

Ako veľmi problematickým pre dosiahnutie optimálneho riešenia nástupu do pútneho areálu sa javí priestor dnešného námestia s kulisou jestvujúcej rôznorodej pôvodnej i novodobej vyslovene nevhodnej zástavby, navyše s problematicky fungujúcimi a nedoriešenými komunikačnými ťahmi pre dopravu každého druhu, vrátane peších komunikácií.

5.2. SILUETA HISTORICKÉHO SÚBORU A JEHO KRAJINÁRSKE ZÁZEMIE

Údolie, v ktorom sa pútnické miesto Marianka nachádza, je situované na juhozápadnom okraji Malých Karpát, na styku s južnou časťou Záhorskej nížiny.

Celé sídlo, ktoré sa v priebehu svojich dejín už od stredoveku postupne rozvíjalo južne a západne a mimo od od kláštorného komplexu, je zo severu a východu lemované malokarpatským masívom, dotvárajúcim malebnosť prostredia pútneho miesta, ale aj poskytujúcim potrebný priestor pre oddych a rozptyl väčšieho množstva účastníkov pútí. Tento sa rozvinul hlavne na začiatku 20. storočia, kedy bola zrealizovaná myšlienka vytvorenia Krížovej cesty v prírodnom zalesnenom prostredí, nad areálom dovtedajšieho pútneho miesta.

Vzhľadom na atraktivnosť prostredia, v ktorom sa Marianka nachádza aj z hľadiska turistického ruchu, vedú priamo cez dedinu a pútne miesto turistické cesty Chránenej krajinej oblasti Malých Karpát, ktoré ho zprístupňujú zo vzdialenejších miest aj takýmto spôsobom.

Situovanie pútneho miesta v údolí Malých Karpát a v priebehu jeho vývoja rozrastajúce sa sídlo okolo neho, v súčasnosti neumožňuje diaľkové pohľady naň zo vzdialenejších prístupových ciest (Bratislava – Stupava) do Marianky. Výhľad na dominantu pútneho miesta je dnes zatienený aj na ceste pred obcou súdobou zástavbou rodinných domov, ktorej architektúru možno charakterizovať ako nekoncepčnú ani nie tak z hľadiska hmotového, ako urbanistického a výrazového (používanie niektorých, v súčasnosti „módnych“ tvaroslovných prvkov).

Dominantou celého areálu, ale aj samotnej dediny Marianky je kostol s kláštorom. Táto bola novodoba, priamo v jeho centre, čiastočne narušená predovšetkým vyššou budovou základnej školy, nevhodne situovanej v priestore pôvodnej kláštornej záhrady. Nekoncepčne realizovaná zástavba zväčša rodinných domov druhej polovice 20. storočia, s tendenciou čoraz viac prenikať a okliešťovať toto územie, zmenila nielen celkový obraz sídla ale hlavne pútneho miesta, ale aj jeho pôvodný urbanistický charakter a hmotovo – priestorovú štruktúru, charakterizujúcu skladbu a výraz zástavby, v ktorej takéto objekty pôsobia rušivo.

Pamiatková zóna totiž predstavuje pútne miesto so širším záberom prírodného prostredia iba v jej východnej časti, v jej západnej časti, hlavne zo severu a západu, kde novodobá zástavba najagresívnejšie zasahuje do pôvodného kláštorného komplexu, však tento záber postráda, čím nie je legislatívne zabezpečená ochrana tohto územia.

Z dôvodu potreby usmerňovať stavebné realizácie v priestoroch bezprostredne sa dotýkajúcich územia pamiatkovej zóny, z dôvodu revitalizácie urbanistickej a hmotovo – priestorovej skladby charakterizujúcej toto prostredie, sa javí ako podstatné legislatívne vytvorenie podmienok pre takúto možnosť (išlo by o prehodnotenie hranice pamiatkovej zóny a zmenu jej severozápadnej časti, alebo vyhlásenie ochranného pásma pamiatkovej zóny).

5.3. UMELECKO – HISTORICKÉ A URBANISTICKO – ARCHITEKTONICKÉ HODNOTY OBJEKTOV V HISTORICKOM SÚBORE

O vplyv mariánskeho kultu a jeho rozšírenie na našom území sa zaslúžila už v období Veľkej Moravy byzantská misia, o ktorú požiadal knieža Rastislav cisára Michala III. Sv. Cyril a Metod boli ctiteľmi Matky Božej a po smrti Metoda a vyhnaní jeho žiakov z Veľkej Moravy bola úcta k Panne Márii už hlboko zakorenená a jej kontinuita pretrvala obdobie aj po zániku ríše a preto medzi najstaršími kostolmi z 11. storočia nachádzame najväčší počet zasvätených práve Panne Márii.

Z tradícií veľkomoravského kresťanstva vychádzal aj sv. Štefan a na základe zápisu v Svätoštefanskej legende o jeho utiekanie nielen seba, ale celej krajiny pod ochranu Matky Božej sa traduje, že ju vybral za najvyššiu patrónku Uhorska. Tak ako po celej Európe, aj na našom území sa potom, predovšetkým prostredníctvom mníšskych reholí, šírila mariánska úcta, čomu ako prvé najvýznamnejšie prispeli rehole františkánov, dominikánov a jezuitov.

Po skončení tatárskeho vpádu v polovici 13. storočia, ostrihomský kanonik Eusébius založil rehoľu paulínov, pomenovanú podľa pustovníka sv. Pavla Thébskeho, ktorá sa vyznačovala takisto mimoriadnou úctou k Panne Márii.

Na Slovensku, kde paulíni mali viaceré kláštory s kostolmi zasvätenými Panne Márii a jej sviatkom, mnohé zostali dodnes pútnymi miestami, medzi nimi aj v Marianke, kde pútne miesto sa pokladá nielen za prvé, ale aj najstaršie na našom území, ale aj na území vtedajšieho Uhorska. Situované je v prírodnom prostredí v údolí Malých Karpát, na mieste, kde podľa legendy o nájdení sošky Panny Márie v zázračnom prameni, ku ktorej už od 11. storočia chodili veriaci prosiť o milosť, kráľ Ľudovít I. založil kostol a kláštor rehole paulínov.

Prvou, dodnes zachovanou kultovou stavbou v pútnom areáli Marianky bol pútnicky **Kostol Narodenia Panny Márie**, ktorého základný kameň položil v roku 1377 kráľ Ľudovít I. Gotická jednoloďová stavba kostola s polygonálnym presbytériom bola dokončená v roku 1380, kedy počas slávnostnej Bohoslužby za účasti kráľa, bola prenesená zázračná soška Panny Márie na hlavný gotický oltár.

Patrocínium kostola sviatku Narodenia Panny Márie v Marianke je doložené súčasne so vznikom kostola⁶².

Zázračná soška predstavuje 42 cm vysokú plastikú Márie sediacej na podstavci, s Ježiškom na kolenách, vyrezanú z dreva (hruškového⁶³), s polychrómovanou úpravou. Mária drží v pravej ruke zlaté jablko, ktoré, podobne ako v ruke Kristovej, symbolizuje vykúpenie a spásu zeme⁶⁴.

Na hlave Márie a dieťaťa sú zlaté korunky, podľa historických záznamov, pochádzajúce zo 17. storočia (prvýkrát sa korunovanie udáva v r. 1660 na sviatok sv. Ducha, kedy korunku z čistého zlata darovali Pavol Pálffy a Ján Landlskrov, druhýkrát zlatou korunkou korunoval zázračnú sošku 27. júna 1664 uhorský palatín knieža Pavol Eszterházy⁶⁵. Neskôr, pri 900. výročí objavenia zázračnej sošky, v roku 1930, bola pripravená nová korunka, ktorú zo zlatých a stieborných votívnych predmetov zhotovil bratislavský zlatník Ambróz⁶⁶). Soška je odetá do bieleho rúcha, zlatom vyšívaného.

Soška bola údajne opravovaná v rokoch 1611 – 1628 a v 20. storočí v roku 1974.

Do konca 17. storočia nie sú zachytené údaje o zmenách pôvodného gotického charakteru kostola (ak neberieme do úvahy jeho údajnú prestavbu v 70 – tých rokoch 15. stor.⁶⁷) archívne údaje sa týkajú poškodení spôsobených predovšetkým ničivými zásahmi, najskôr tureckých, neskôr cisárskych alebo povstaleckých vojsk (kedy bola viackrát poškodená nielen samotná stavba kostola, ale vyplienený interiér a zničené vnútorné vybavenie) a z toho dôvodu jeho nevyhnutných opráv.

Koncom 17. storočia, po porážke Turkov a v rámci postupujúceho protireformačného hnutia a s ním súvisiaceho posilňovania duchovných a misijných centier, nastáva mimoriadny rozkvet mariatálskeho pútneho miesta. Cisár Leopold I. v tomto období poskytol mariatálskym paulínom rozsiahlu finančnú pomoc na opravu, ale aj dobové úpravy kostola. Okrem neho sa veľkými mecénmi, podporujúcimi pútne miesto, stali aj kardinál Kristián Augustín a arcibiskup Imrich Esterházy.

V období baroka boli čiastočne zamurované gotické okná a medzi operáky vstavané malé kaplnky, do ktorých boli v rokoch 1722 – 1734 postavené nové oltáre (podľa súpisu bratislavského sochára F. Hubera z roku 1786 v interiéri kostola boli oltáre – sv. Jozefa, sv. Joachima, sv. Pavla, sv. Terézie, sv. Michala, sv. Kríža a podľa neho najhodnotnejší z nich, ktorý sa však nezachoval – sv. Theodory).

Pôvodný už poškodený drevený gotický hlavný oltár (dal ho postaviť Gašpar Lippay, strážca kráľovskej pokladnice a mesto Bratislava⁶⁸) bol nahradený monumentálne riešeným barokovým kamenným, do stredu ktorého bola umiestnená zázračná soška. Vysvätený bol v roku 1694.

⁶² HUDÁK, Ján: *Patrocíniá na Slovensku*, Bratislava, 1984, s.209

⁶³ ČÍK, P.X.S.: *Dejiny...*, s.31

⁶⁴ STUDENÝ, Jaroslav: *Kresťanské symboly*, Olomouc, 1992, s.101

⁶⁵ ČÍK, P.X.S.: *Dejiny...*, s.36

⁶⁶ RUSINA, Ivan: *Marianka*, Bratislava, 1992

⁶⁷ *Bývalý paulínsky kláštor...*, s.100

⁶⁸ ČÍK, P.X.S.: *Dejiny...*, s.46

K hlavnému barokovému oltáru bola neskôr prispôsobená aj vnútorná výzdoba, najskôr svätyne v roku 1703 (fresky zo života Panny Márie, v roku 1736 premaľované motívmi z histórie zázračnej sošky), v rokoch 1722 – 1733 aj lode kostola (štuková výzdoba a fresky z detstva, pustovníckeho života a zázrakov sv. Pavla). Barokovú výzdobu lode dopĺňala drevená, bohato zdobená kazateľnica z roku 1720, so sochou Nepoškvrneného počatia Panny Márie. V tomto období bola zrealizovaná aj výstavba novej veže, pretože stará bola v rokoch 1722 – 1723 zbúraná. Štyri vežové zvony odlial bratislavský kovolejár E. Cristelli.

Hlavný oltár z roku 1694 bol už v roku 1736 znovu rozobratý a na základe výtvarnej koncepcie G.R. Donnera bol postavený nový. Jeho stred tvorila sedemcípá hviezda so zázračnou soškou Panny Márie, s kľačiacimi sochami sv. Antona a sv. Pavla Pustovníka od Donnera po bokoch tabernákula (podoba tohto oltára, na základe ktorej si možno o ňom vytvoriť predstavu, je zachytená na Dorneckovej grafike v citovanej Jordánskeho knihe z roku 1836). V roku 1769 bol oltár znova pozlátený a viedenský maliar J.I.Mildorfer vytvoril nové fresky vo svätyni. Súčasne bola položená mramorová dlažba.

Loď kostola je v tejto podobe zachovaná dodnes, svätyňa však, keďže bola aj s oltárom veľmi poškodená, bola v roku 1877 obnovená, ale už nie v barokovom slohu, ale v dobovom neogotickom duchu. V priebehu ďalšieho obdobia boli zrealizované v rámci opráv a obnovy kostola aj ďalšie úpravy, vychádzajúce z finančných možností správcov objektu, ktorí sa od poslednej tretiny 19. storočia pomerne často striedali. Výtvarný charakter kostola sa však už takým výrazným spôsobom, ako to bolo v rámci spomínanej neogotickej úpravy, až do súčasnosti nezmenil.

Po odchode paulínov z Marianky (a odovzdaní rozsiahleho majetku) v roku 1786 tu bola zriadená fara a kostol bol zverený svetským kňazom. Na základe nedostatku finančných prostriedkov kostol chátral a v roku 1862 musel byť z dôvodu havarijného stavu klenby uzatvorený. Iniciatívy na obnovu kostola, ale aj celého pútného miesta sa chytil farár J. Talčík, ktorý chcel pri príležitosti 500. výročia založenia kostola v roku 1877 vrátiť pútnemu miestu bývalú slávu.

V rámci obnovy kostola boli vo svätyni okrem oltára odstránené aj barokové fresky a bohatá štuková výzdoba a otlčené omietky. Rozobratá bola dlažba a miesto pôvodných okien boli osadené nové s vitrážami. Návrh architekta Lipperta na neogotický krídlový oltár zrealizoval sochár Jozef Leimer z Viedne.

Ďalšie rozsiahlejšie úpravy týkajúce sa objektu kostola boli zrealizované po opätovnom príchode rehole do Marianky (teraz Bratov tešiteľov z Getsemani v roku 1927, kedy sa slávil 550. výročie založenia kostola). V rokoch 1927 – 1930 bol odvodnený kostol, opravená veža kostola, vyhotovené nové zvony a zavedená elektrina.

Jubilejné oslavy 900. výročia objavenia zázračnej sošky priniesli prílev darov a finančných príspevkov, na základe ktorých bolo možné zrealizovať ďalšie zámery pri obnove kostola, ale aj celého dobudovania pútného miesta. V roku 1939 sa začala nanovo maľovať svätyňa, pozlátili sa vežičky neogotického oltára, zreštaurovali sa sochy do pôvodnej barokovej podoby a zakonzervovala baroková kazateľnica. Bratia Riegrovci z Krnova v roku 1941 postavili nový organ.

Stavba **paulínskeho kláštora** v Marianke v období stredoveku bola realizovaná pravdepodobne súbežne s objektom kostola, ale neexistujú priame dôkazy o jeho existencii už v 14. storočí. Presnejšie údaje o ňom sa podarilo zachytiť na základe pamiatkového výskumu⁶⁹, v záveroch ktorého sa konštatuje, že neskorogotický kláštor z konca 15. storočia mal aspoň dve krídla⁷⁰.

Podrobnejšie informácie o kláštore doložené výskumom máme o jeho renesančnej podobe z obdobia druhej polovice 16. a druhej polovice 17. storočia a neskoršej barokovej rozsiahlej prestavby z prvej polovice 18. storočia (v rámci ktorej boli výtvarne štukami a maľbami, podobne ako v kostole, vyzdobené jeho interiérové priestory) ako aj prestavbe kláštora na kaštieľ vtedajším majiteľom kniežaťom F. Schwarzenbergom v prvej polovici 19. storočia, ktorý si tu zriadil letné sídlo, súčasťou ktorého bola zrealizovaná aj úprava pôvodnej kláštornej záhrady na park dobového charakteru.

Posledné stavebné úpravy pochádzajú zo súčasnosti, kedy sa v poslednom desaťročí realizovala komplexná rekonštrukcia kláštora a jeho areálu pre potreby rehole Bratov tešiteľov z Getsemani.

Ďalšími objektami, ktorých výstavba v priestoroch pútného miesta bola hlavne v priebehu 17 a 18. storočia na základe mnohých podporovateľov postupne realizovaná, boli plastiky a kaplnky.

Prvou z nich bola už existujúca **Kaplnka sv. Anny** pred kostolom, prestavaná a rozšírená do ranobarokovej podoby v roku 1691, ktorá pomáhala priestorovo zvládnuť stále väčší počet pútnikov. Náklad na stavbu hradil kláštor. Pôvodne hlavný oltár kaplnky zdobilo staršie súsošie sv. Anny s Máriou v náručí⁷¹. Tento bol v roku 1717 nahradený novým, barokovým, s novým súsoším sv. Anny a Márie. Na klenbe bola zrealizovaná rozsiahla štuková a fresková výzdoba.

Za kostolom je situované barokové **súsošie sv. Jána Nepomuckého** z roku 1790⁷², ktorého autorom je M. Vogler⁷³.

Na nádvorí kostola, pri kaplnke sv. Anny je umiestnená **plastika sv. Pavla Pustovníka** od neznámeho autora, ktorá vznikla v roku 1714 na základe iniciatívy kardinála Kristiána Augustína.

Ďalšou kaplnkou bola **Kaplnka so zázračnou studňou**, ktorú dal v roku 1696 postaviť Ján Maholányi nad prameňom, v ktorom bola podľa legendy nájdená soška Panny Márie. Studňa bola druhým kľúčovým bodom pútného miesta, kde sa uskutočňovala praktická terapia pútnikov prosiacich o milosť. Do konca 17. storočia bol prameň na voľnom priestranstve pod šírým nebom.

⁶⁹ *Bývalý paulínsky kláštor...* PUK Bratislava, 1982

⁷⁰ Tamtiež, s.101

⁷¹ RUSINA, Ivan: *Marianka*, Bratislava, 1992

⁷² Podľa karty ÚZ KP Pamiatkového ústavu Bratislava, v brožúre *Marianka* je uvedený dátum 1794, v knihe P.X.S. Číka sa uvádza rok 1760

⁷³ ČÍK, P.X.S.: *Dejiny...*, s.94 autorstvo pripisuje viedenskému majstrovi Kunsovi

Je to centrálné riešený objekt, v ktorom steny a klenbu zdobia staršie i novšie premalované nástenné maľby, s výjavmi legendy o založení Marianky (pustovník zhotovuje sochu, ukrýva ju do stromu, uteká, dochádza k zázračnému uzdraveniu detí, nájdenie sošky, založenie pútného miesta Ľudovítom I., iné zázračné uzdravenia). V klenbe nad studňou je zobrazený J. Maholányi v kruhu rodiny. V kaplnke, keďže sa tu slúžili omše, bol vedľa studne postavený obojstranný barokový oltár, ktorý bol v roku 1772 nahradený novým luiséznym, s obrazom od A. Zallingera.

Pred kaplnkou sú situované obe barokové sochy od J.R. Donnera z roku 1736 – **Plastika I.** – sv. Pavla Pustovníka a **Plastika II.** – sv. Antona Eremitu, pochádzajúce z kamenného barokového oltára v kostole (v súčasnosti sú tu umiestnené ich kópie, originály po reštaurovaní v roku 1981, boli uložené v SNG Bratislava).

Na základe návrhu pavlínskeho kazateľa M. Tarneka, vznikla začiatkom 18. storočia medzi kostolom a Kaplnkou zázračnej studne *mariánska cesta*, povedľa ktorej bolo v krátkom časovom slede vybudovaných šesť sprievodných kaplniek zasvätených udalostiam zo života Panny Márie a jej sviatkom.

Nie je známy dátum vzniku prvej, najstaršej kaplnky – **Kaplnka I.**, ale autorom poslednej z nich, **Kaplnky VI.** (*Obrezania Ježiška*) z roku 1729 bol F. Porsenhauer a bola postavená zo zbierok, o ktoré sa postaral autor myšlienky vybudovať túto mariánsku cestu. **Kaplnku II.** (*Obetovania Ježiška*) dal postaviť v roku 1723 Bartolomej Helmar, správca Pálffyho panstva v Stupave. **Kaplnku III.** (*Zvestovania Panny Márie*) dal zasa postaviť Jakub Schenn zo stupavského panstva v roku 1725. V tom istom roku bola postavená aj štvrtá – **Kaplnka IV.** (*Navštevovania Panny Márie*), na stavbu ktorej prispel zahorský farár František Fabrini. Aj **Kaplnka V.** (*Panny Márie Tálenskej*) bola postavená v roku 1729, ktorej stavbu financoval radca kráľovskej komory Jozef Hunyady.

Maľby v kaplnkách údajne pochádzajú z prvej polovice 19. storočia a ich autorom je bratislavský maliar Anton Zettl⁷⁴.

Začiatkom 20. storočia vznikla aj *kaplnka Lurdskej Panny Márie*, ktorá o niečo neskôr bola osadená na miesto, v ktorom sa dodnes nachádza (súčasná socha Panny Márie pochádza z roku 1922⁷⁵).

Keďže v rámci púti sa vykonáva aj križová cesta a v Marianke doposiaľ ju nemali, v septembri 1930 bol položený základný kameň pre vybudovanie *Križovej cesty* v prírodnom prostredí lesa nad kaplnkou Lurdskej Panny Márie. Práce na všetkých 13. kaplnkách Kalvárie, ktorých 53 sôch vyhotovil sochár B. Beck z Kutnej Hory, boli ukončené v roku 1936.

⁷⁴ Údaj je uvedený v kartách ÚZ KP Pamiatkového ústavu Bratislava

⁷⁵ RUSINA, Ivan: *Marianka*, Bratislava, 1992

Hlavná púť v Marianke sa koná každoročne na sviatok Narodenia Panny Márie, 8. septembra, ktorému je zasvätený kostol.

Termín druhej veľkej mariánskej púte je pohyblivý – v čase od konca mája do začiatku júna – na sviatok Zoslania Ducha svätého – Turíce.

Okrem toho sa vykonávajú aj menšie mesačné púte, každú druhú nedeľu v mesiaci a križové cesty, ktoré nemajú samostatné termíny a konajú sa pri púťach, individuálne, alebo kolektívne za sprievodu duchovného.

5.4. ZELENĽ

Väčšiu časť územia pamiatkovej zóny v Marianke zaberá pôvodný porast na svahoch Malých Karpát, ktorý bol postupne, v priebehu vývoja pútného miesta až do 30 – tych rokov 20. stor., kedy bola po vybudovaní Kalvárie jeho urbanistická štruktúra v zásade ukončená, prispôsobovaný jeho potrebám (parcely č. 799/3, 810, 822/2, 18/2, 824/2, 6/1). Ostatné plochy zelene, t. j. priestor parku (pôvodnej kláštornej záhrady) a zeleň v údolí od kláštora po studňu zázračného prameňa, boli zakladané v návaznosti na ich architektonicko – urbanistické riešenie, rešpektujúc módne trendy daného obdobia. Z tohto dôvodu je potrebné zeleň na celom území pamiatkovej zóny chápať v dvoch polohách a to podľa charakteru ich funkcie, ako aj ďalšieho formovania prostredia.

V prvom prípade ide o *pôvodný prírodný komplex malokarpatského masívu*, ktorý tvorí východnú časť celého územia pamiatkovej zóny (parcely č. 799/3, 810, 822/2, 18/2, 824/2, 6/1), ktorý je zároveň aj súčasťou Chránenej krajinej oblasti (CHKO) Malé Karpaty. Jednotlivé kaplnky zastavení Križovej cesty boli umiestnené do pôvodného lesného porastu, ktorý bol v ich priestoroch formovaný zámernou prebierkou. Sledovalo sa tým postupné uvoľňovanie územia pre budovanie kaplniek zastavení a v niektorých prípadoch aj možnosť dosadby krovín. Preriedením celého porastu sa podporoval rast zdravých a silnejších jedincov, ktoré mali byť jeho základom.

Druhú časť zelene tvorí

- *plocha parku západne od kláštora*, zakladaná v duchu prírodno – krajinárskych princípov riešenia parkov v druhej polovici 19. storočia, v období po prestavbe pôvodného kláštora na kaštieľ. Po druhej sv. vojne bola v západnej časti parku (pôvodnej kláštornej záhrady) postavená miestna základná škola, materská škola a v poslednom období aj trafostanica. V dôsledku týchto zásahov a absentujúcej údržby aj na ostatnej ploche parku, tento postupne zanikol. V poslednom desaťročí, v rámci rekonštrukcie budovy kláštora, bola obnovená aj táto zostávajúca časť pôvodnej kláštornej záhrady, pričom bola rešpektovaná požiadavka súčasného vlastníka pre jeho nové funkčné využitie, kde v rámci neho tu bola situovaná aj plocha pre parkovanie áut. Územie má charakter prírodno – krajinársky riešeného parku, s využitím moderných prvkov malej architektúry.

- *Údolie východne od kostola až po barokovú kaplnku Zázračnej studne*, pozostávajúce z komunikačných a odpočinkových plôch s architektúrami jednotlivých kaplniek, slúžiacich pre zhromažďovanie a pietne akty ľudí počas pútí, alebo iných náboženských obradov. Zeleň je tu zastúpená solitérmi starších jedincov líp a pagaštanov.

- *Verejná zeleň na námestí* v západnej časti pamiatkovej zóny, pozostávajúca z aleje pagaštanov, ktoré boli pôvodne súčasťou parku a skupiny krovín v okolí pomníka v severnej časti námestia.

5.5. ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY A NÁLEZISKÁ

Na území obce Marianka sa nenachádzajú archeologické náleziská vyhlásené za kultúrne pamiatky. Táto skutočnosť je do značnej miery spôsobená malou pozornosťou, ktorá sa doteraz venovala záujmovému územiu, nakoľko vlastná poloha obce a jej známa história dovoľujú predpokladať intenzívne osídlenia jej intravilánu už od praveku. Archeologický prieskum a výskum v katastri obce doteraz zaznamenal tieto náleziská:

- *Marianka, pol. „Barania lúka”.*

Hradisko výšinného typu na ploche 8 ha patriace do obdobia velatickej kultúry (mladšia doba bronzová). Má ťažbou kameňa porušený obranný val a kliešťovú bránu. Hradisko bolo skúmané v roku 1990 Archeologickým múzeom SNM Bratislava (Veliáčik, L. – Romsauer, P. : Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských poľnohospodárskych polí na západnom Slovensku I. Katalóg, s.100. Nitra 1994).

- *Marianka, juhozápadný okraj obce.*

Zvlhnený terén medzi Bystrickým potokom a malým, občas vysychajúcim tokom medzi Mariankou a Záhorskou Bystricou. Na okraji inundácie na svahu so sklonom na juh boli zistené pozostatky sídlisk z praveku a z doby laténskej (Prieskum SNM – AM, Dr. J. Paulík, Nál. spr. 13.302/94, AÚ SAV Nitra).

- *Marianka, západne od obce, medzi cestou do Záhorskej Bystrice a marianskym potokom.*

Pozostatky sídliska z 10. – 13. storočia (Prieskum Dr. T. Kolník CsC a kol., Nál. spr. 10.836, AÚ SAV Nitra).

Z hľadiska súčasného stavu poznania najstaršej minulosti Marianky je dôležité v oblasti ochrany archeologických nálezov upriamiť pozornosť na areál pútného miesta a bezprostredné okolie kláštorného komplexu a súčasne na kostol Narodenia Panny Márie, kde je predpoklad poškodenia starších sídliskových situácií prípadnými zemnými prácami. Z legislatívneho hľadiska obe polohy možno považovať za územie s archeologickými nálezmi. Možnosti ich ochrany, rovnako ako aj už známych lokalít v katastrálnom území Marianky sú definované v kapitole *Archeologické výskumy a nálezy*.

6. ÚZEMNÉ VYMEDZENIE HISTORICKÉHO URBANISTICKÉHO SÚBORU

Územie pamiatkovej zóny je vymedzené hranicou, ktorá prebieha po severnej strane námestia (parcely č. 319), kde sa lomí smerom na juh a od juhozápadného nárožia parcely č. 21/3 pokračuje severovýchodnou hranicou parcely č. 382 až k juhozápadnému nárožiu parcely č. 20/2. Odtiaľto pokračuje po severozápadnej a severovýchodnej hranici tejto parcely ďalej po severovýchodnej hranici parcely č. 20/1, na ktorej sa približne v jednej tretine lomí a pokračuje priamym smerom na východ cez parcelu č. 824/2, až k juhozápadnému nárožiu parcely č. 824/1, kde sa opäť lomí a pokračuje po severovýchodnej hranici parcely č. 824/2 až k jej východnému cípu. Potom pokračuje severovýchodnými hranicami parciel č. 822/2 a 18/2, východným smerom pretína parcely č. 384 a 386/2. Od západného nárožia parcely č. 9 po západnej hranici pokračuje k jej južnému nárožiu, kde sa lomí a smeruje po južnej hranici parcely č. 810/2 k severnému nárožiu parcely č. 1390. Odtiaľto hranica pamiatkovej zóny ohraničuje parcelu č. 799/3 po jej východnej, južnej a juhozápadnej hranici až po jej západný cíp, kde sa lomí, pokračuje smerom na sever po južný cíp parcely č. 6/1, odkiaľ smeruje na severozápad po juhozápadnej hranici tejto parcely až k juhovýchodnému nárožiu parcely č. 6/2, odkiaľ po východnej a severnej hranici tejto parcely prichádza k juhovýchodnému nárožiu parcely č. 6/4. Potom pokračuje na západ po južnej hranici parcely č. 6/4, severnej hranici parcely č. 97/2, južných hraniciach parciel č. 93, 91 a 90. Od západného cípu hranice č. 90 sa opäť hranica pamiatkovej zóny lomí a smeruje po severozápadnej hranici parcely č. 90, ďalej priečne cez parcelu č. 340/3 a po západnej hranici parcely č. 319 až k jej východnému bodu.

7. ZÁSADY PAMIATKOVEJ STAROSTLIVOSTI PRE PAMIATKOVÚ ZÓNU

7.1. HLAVNÉ ZÁSADY URBANISTICKO – ARCHITEKTONICKÉHO RIEŠENIA PRIESTOROV

V dôsledku nekonceptne riešenej zástavby, z hľadiska urbanistického, architektonického a funkčného, v bezprostrednom kontakte s historickým urbanistickým súborom a zlej a neriešenej dopravnej štruktúry obce so situovaním centrálného dopravného uzla do priestoru dnešného námestia a okolo neho, pútne miesto v Marianke do určitej miery stratilo svoj pôvodný charakter a atmosféru duchovného a náboženského centra s bohatou historickou tradíciou (k čomu samozrejme výrazne prispela aj ateistická ideológia predchádzajúceho obdobia).

Hlavné zásady urbanisticko – architektonického riešenia priestorov pamiatkovej zóny v Marianke budú spočívať predovšetkým

- *v dôslednom rešpektovaní pôvodnej urbanistickej skladby pútneho areálu, zachovaní hmotovo – priestorovej štruktúry a všetkých architektonických a umelecko – historických hodnôt objektov pamiatkovo chránených alebo z hľadiska pamiatkovej starostlivosti objektov prostredie dotvárajúcich a nerušiacich. Za určujúcu treba považovať urbanistickú skladbu pútneho areálu z obdobia 30 – tých rokov 20. storočia, kedy (po dobudovaní kalvárie) bol jej vývoj ukončený. Pri jednotlivých objektoch individuálne vychádzať z ich zachovaných slohových a umelecko – historických hodnôt.*
- *Súčasťou týchto zásad musí byť aj revitalizácia a prinavrátanie primeranej funkčnej náplne a architektonického výrazu a charakteru všetkým tým objektom a priestorom, ktoré boli v minulosti akýmkoľvek spôsobom znehodnotené, zdevastované, opustené alebo neprimeraným spôsobom využívané.*
- *Tie priestory, ktoré boli nevhodnými novodobými stavebnými alebo inými zásahmi narušené bude potrebné urbanisticky a architektonicky alebo prevádzkovo preriešiť tak, aby nenarúšali prostredie pútneho komplexu.*

To znamená, že pri zásadách urbanisticko – architektonického riešenia priestorov a objektov v pútnom areáli bude potrebné za určujúcu pokladať sanačnú regeneráciu, na rozdiel od priestoru námestia a novodobej zástavby okolo neho a v bezprostrednej blízkosti pútneho komplexu, kde pôjde o regeneráciu dotvárajúcu, v zmysle nasledovných podmienok

- *Na námestí a bezprostrednom okolí pútneho areálu ponechať prízemnú zástavbu, v ktorej je možné využiť potenciál podkrovných priestorov (vynímajúc pôvodnú viacpodlažnú budovu hostinca, ale aj jestvujúcu novodobú zástavbu, ako je budova školy a niektoré rodinné domy, ktoré narúšajú hmotovú štruktúru pôvodnej zástavby, ale ich úprava v tomto duchu je dlhodobo viac menej neuskutočniteľná).*

- *Existujúcu novodobú zástavbu, rušiacu prostredie pamiatkovej zóny je potrebné postupne regenerovať a hmotovo, výrazovo i materiálovo podriadiť jej historickej štruktúre a atmosfére.*
- *Zachovať výškové a priestorové dominanty na území pamiatkovej zóny a vyvinúť maximálne úsilie na elimináciu negatívnych dopadov nevhodnej novodobej zástavby. Rušivé prvky nahradzovať novými hodnotami v súlade s historickým prostredím.*
- *Pri nových návrhoch riešenia vždy rešpektovať všetky kultúrno – historické a umelecko – architektonické hodnoty objektov a samotného prostredia.*
- *Nevyhnutné je zabraňovať demoláciám pamiatkových objektov, objektov dotvárajúcich prostredie a objektov vyhovujúcich.*
- *V celej pamiatkovej zóne umiestňovať len také funkcie, ktoré dotvoria interiér jej priestorov a nenarušia ich merítka a celkovú atmosféru.*
- *V areáli pútneho miesta je potrebné ponechať výlučne funkcie v širšom rozsahu duchovného a náboženského charakteru, pre priestor a objekty námestia a jemu príľahlej zástavby je vhodná jestvujúca obytnú funkciu dopĺňajúca polyfunkčná náplň.*
- *V zásade by malo ísť len o umiestňovanie funkcií a prevádzok bez vysokých nárokov na dopravu, skladovacie priestory, predaj a distribúciu.*
- *V celom rozsahu preriešiť dopravu. Vylúčiť každú dopravu (okrem obslužnej a pohotovostnej dopravy) z areálu pútneho miesta a námestia.*

Pri riešení priestorov na území pamiatkovej zóny bude nutné vyvinúť maximálne úsilie o vytvorenie harmonického celku novodobých výrazových prostriedkov, nového funkčného zázemia a vzájomných prevádzkových vzťahov s pôvodným pútnickým komplexom a jeho duchovným poslaním.

Pre vytvorenie kvalitného prostredia obce, aj s prihliadnutím na pútnický areál a jeho tradíciu, ktorý tu dominuje, k riešeniu priestorov pamiatkovej zóny je potrebné pristupovať koncepčne a v širších súvislostiach, aby pútné miesto zostalo historickým a turistickým jadrom Marianky, ale na druhej strane, aby pulzujúci život a ruch obce prevádzkovo nerušil jeho duchovnú a náboženskú atmosféru.

7.2. PODMIENKY PRE STAVEBNÚ A HOSPODÁRSKU ČINNOSŤ

Na území pamiatkovej zóny v Marianke, pre stavebnú a hospodársku činnosť, na zachovanie, ochranu a starostlivosti o pamiatkový fond sú určené tieto podmienky

- *Primerane udržiavať, využívať, znehodnotenú postupne regenerovať, kultúrne pamiatky, ich súbory a zabraňovať ich poškodzovaniu akýmkoľvek spôsobom.*
- *Zachovávať a vhodným spôsobom rekonštruovať alebo modernizovať objekty dotvárajúce charakter pamiatkovej zóny, teda tie, ktoré sú nositeľmi architektonických a umelecko – historických hodnôt a majú primeranú stavebno – technickú kvalitu.*

- *Zachovávať a udržiavať vonkajší vzhľad ostatných objektov, tých ktoré nepôsobia v pamiatkovom prostredí rušivo.*
- *Primeraným spôsobom regenerovať a udržiavať verejné priestory, plochy zelene a vhodne ich dotvárať prvkami malej architektúry.*
- *Zachovávať pozitívne prvky priestorovej a hmotovej kompozície a rušivé prvky nahradzovať novými hodnotami v súlade s historickým prostredím pamiatkovej zóny.*
- *Novostavby na nepovoľovať a keď, tak iba v rozsahu jestvujúcej zástavby a to v merítku urbanistickej štruktúry pamiatkovej zóny v súlade s regulatívami určenými vo Vyhláske č.3/1993 Okresného úradu Bratislava – vidiek o vyhlásení územia Marianky za pamiatkovú zónu a podmienkami formulovanými v tomto materiáli.*
- *K akýmkoľvek stavebným a iným úpravám či zásahom a rekonštrukciám objektov alebo hmotovej a priestorovej skladby na území pamiatkovej zóny, je vždy potrebné si vyžiadať záväzné stanovisko výkonného orgánu štátnej správy pre štátnu pamiatkovú starostlivosť (Okresný úrad v Malackách, odbor regionálneho rozvoja), ktorý musí zohľadňovať vyjadrenie odbornej organizácie štátnej pamiatkovej starostlivosti (Regionálne stredisko Bratislava Pamiatkového ústavu), v zmysle Zákona SNR č.27/87 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a jeho vykonávajúcej Vyhlášky MK SR č.21/88 Zb.*
- *Miestna samospráva pri zostavovaní a realizácii plánu rozvoja sídla z hľadiska sociálneho, hospodárskeho i kultúrneho, musí k hodnotám pamiatkovej zóny prihliadať a vytvárať pre regeneráciu územia v tomto zmysle primerané podmienky.*

7.3. ZÁSADY DIFERENCOVANÉHO PRÍSTUPU K OBJEKTOM NA ÚZEMÍ PAMIATKOVEJ ZÓNY

Pri úpravách a rekonštrukciách objektov na území pamiatkovej zóny sa vzhľadom na ich rozdielne pamiatkové, architektonické alebo umelecko – historické hodnoty pristupuje diferencovane, na základe čoho je predmetný stavebný fond rozdelený do niekoľkých skupín:

7.3.1. KULTÚRNE PAMIATKY

Nehnutelné kultúrne pamiatky a objekty navrhnuté na zápis do Ústredného zoznamu kultúrnych pamiatok (ÚZ KP) SR.

- *Pri akýchkoľvek zásahoch alebo úpravách kultúrnej pamiatky a jej prostredia, ako aj o spôsobe využitia je potrebné postupovať v zmysle Zákona SNR č.27/87 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a Vyhlášky MK SR č.21/88 Zb., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia citovaného zákona.*

V zmysle uvedených právnych noriem podmienky pri vykonávaní týchto činností určujú orgány štátnej pamiatkovej starostlivosti, tak ako je to uvedené v predchádzajúcej kapitole. K objektom navrhovaným na zápis do ÚZ KP je potrebné pristupovať ako k vyhláseným kultúrnym pamiatkam až do konečného rozhodnutia Ministerstva kultúry SR.

7.3.2. OBJEKTY DOTVÁRAJÚCE PROSTREDIE

Objekty, ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami (nie sú zapísané v ÚZ KP), ale svojím architektonickým výrazom, hmotovo – priestorovou skladbou, alebo inými hodnotami, vhodne dotvárajú prostredie pamiatkovej zóny.

- *Hodnoty, ktoré spoludotvárajú prostredie pamiatkovej zóny je potrebné naďalej zachovávať a úpravy objektov pripustiť iba v rozsahu vyplývajúceho z potrieb ich nových funkcií, ale iba v súlade s jstevujúcou architektúrou, po vyjadrení pamiatkovej organizácie a odsúhlasení orgánu štátnej pamiatkovej starostlivosti v zmysle § 14 citovaného zákona.*

7.3.3. OBJEKTY NERUŠIACE PROSTREDIE

Objekty, ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami, sú bez výraznejších pamiatkových a architektonických hodnôt, ale sú v dobrom stavebno – technickom stave a svojím výrazom nerušia historické prostredie pamiatkovej zóny.

- *V prípade rekonštrukcie objektov je potrebné určiť podmienky, ktoré pomôžu skvalitniť architektúru, dotvoriť a umocniť hodnotu priestoru, v ktorom sa nachádzajú.*

7.3.4. OBJEKTY RUŠIVÉ, VYŽADUJÚCE ÚPRAVU

Objekty, ktoré pôsobia rušivo, vyžadujú úpravu hmotovo – priestorovej skladby alebo architektonického výrazu, mnohokrát súčasne oboch.

- *Sú to objekty často v dobrom stavebno – technickom stave, ale s neprimeranými stavebnými zásahmi a úpravami, môžu byť i nevhodne využívané a nie je možné prikročiť k ich okamžitej potrebnej úprave. Perspektívne je vhodné uvažovať aj s ich náhradou za novú, kvalitnú a s prostredím harmonizujúcu architektúru. Všetky prípravné a realizačné kroky však musia byť prevedené v zmysle citovaného zákona a ostatných legislatívnych a verejno – právnych noriem súvisiacich s ochranou územia.*

7.3.5. OBJEKTY NAVRHNUITÉ NA DEMOLÁCIU

Objekty nehodnotné, pri ktorých je treba počítať s asanáciou.

- *Objekty, ktoré svojím vzhľadom a zlým stavebno – technickým stavom výrazným spôsobom rušia hodnoty historického územia, ale aj životného prostredia a sú bez akýchkoľvek individuálnych pamiatkových hodnôt.*
- *Okrem nich sú to často rôzne novodobé nevhodné prístavby, zanedbané alebo deštruované hospodárske objekty, garáže, sklady a pod. Ich obnova by nemala žiaden ekonomický a spoločenský význam. Časovo by sa malo k ich odstraňovaniu pristúpiť čo najskôr.*

7.3.6. NAVRHOVANÉ ÚPRAVY OBJEKTOV

Všetky uvedené úpravy je možné realizovať iba na základe metodických pokynov pamiatkovej organizácie a súhlasu orgánu štátnej pamiatkovej starostlivosti, v zmysle citovaného zákona.

- *Úprava parterov a fasád je navrhovaná pri objektoch s nevhodne, zväčša novšie riešenými fasádami a to architektonicky, alebo použitím nevyhovujúcich prvkov, detailov a materiálov.*
- *Úpravy striech sú navrhované v tých prípadoch, ak je nevhodne volený typ alebo tvar strechy, jej sklon, materiál na zastrešenie, alebo sú použité strešné prvky cudzie v tomto prostredí a rušia charakter okolitej zástavby.*
- *Zmenu podlažnosti treba riešiť tam, kde je výšku zástavby vzhľadom na okolie architektúru žiadúce upraviť.*

7.4. ZÁSADY FUNKČNÉHO VYUŽITIA

Územie pamiatkovej zóny v Marianke zostalo primárne v povedomí širokej verejnosti až po súčasnosť, aj napriek spoločenským zmenám po 2. svetovej vojne so zákazom organizovania púti a prenasledovania náboženského života (a rôznych protináboženských opatrení, ktoré boli príčinou úbytku pútnikov a veriacich a spolu so snahou o fyzickú likvidáciu pútného areálu viedli k jeho chátraniu a devastácii), ako miesto s pútnickou tradíciou. Ťažiskom duchovných podujatí zostal pútny areál, na ktorý sa v poslednom polstoročí postupne, z dôvodu nekoncepčného usmerňovania stavebnej činnosti, čoraz tesnejšie nabaľovala profánna zástavba. V priestoroch dnešného námestia boli v minulosti postavené objekty, ktoré okrem svojej hmotovo – priestorovej štruktúry, architektonického výrazu a situovania, majú nevhodné funkčné využitie (objekt školy so svojím areálom v priestore bývalej kláštornej záhrady a naposledy postavená trafostanica, priamo na námestí).

A aj keď budovu školy by bolo možné po primeraných a dôsledných architektonických úpravách do verejného priestoru námestia zakomponovať, premiestnenie objektu trafostanice do iného priestoru v budúcnosti bude nutnosťou.

- *V záujme revitalizácie a regenerácie územia pamiatkovej zóny je nevyhnutné, aby sa v budúcnosti, v rámci zachovania jeho prioritných hodnôt, z pútneho areálu vylúčili všetky neprimerané a nevhodne situované funkcie (ako je napríklad umiestnenie predajných stánkov a sociálnych zariadení).*
- *Požiadavky na sociálne zariadenia pre návštevníkov podujatí v pútnickom areáli riešiť výlučne v neexponovaných častiach, tak, aby prevádzkovo nijako neprekážali a hmotovo a výrazovo nerušili charakter prostredia.*
- *Mala by tu zostať výlučne funkcia duchovného a náboženského charakteru, ktorá nemusí byť obmedzená iba na cirkevné obrady (počas púti sa vždy konali sprievodné kultúrne a spoločenské akcie, mali však iba doplňujúcu, druhotnú funkciu a neboli v rozpore s duchovným charakterom náboženských obradov). V rámci rozličných príležitostí tu teda môžu byť organizované aj iné kultúrne podujatia, ktoré však musia rešpektovať charakter pútneho miesta, ako aj nutnosť zachovania požadovanej piety tohto prostredia, počas ich priebehu.*
- *Zázemie s najexponovanejšími funkciami pre návštevníkov podujatí, pútnikov, turistov i samotných obyvateľov obce v celom požadovanom rozsahu riešiť v priestoroch dnešného námestia a jeho bezprostredného kontaktného územia, kde by sa malo vytvoriť spoločenské, kultúrne, obslužné a vzhľadom na atraktivnosť Marianky aj z hľadiska možnosti rozvíjania turistiky, aj turistické centrum celoobecného, možno aj regionálneho charakteru.*
- *Všetky prevádzky, sem do centra obce umiestnené, musia byť z hľadiska zásobovania, skladovania, prevádzky, predaja a distribúcie nenáročné vo vzťahu k historickým, architektonickým, urbanistickým a kultúrno – spoločenským hodnotám tohto prostredia a nesmú ho nijakým spôsobom poškodzovať, alebo znehodnocovať jeho životné prostredie (hlučnosť, znečisťovanie priestoru, ovzdušia a pod.).*
- *Maximálne podporovať doplnenie aj existujúcej obytnej funkcie tu v centre dediny o polyfunkčnú náplň, v zmysle uvedených kritérií, ktorá tento priestor zatriktívni, oživí ho a pomôže dotvoriť jeho charakter.*
- *Pri rozhodovaní o využití priestorov a výbere funkčnej náplne objektov je vždy potrebné zvážiť danosti priestoru alebo objektu a nároky, ktoré požadovaná funkcia na ne kladie, aby sa predchádzalo nevhodne situovaným funkciám a nežiadúcim násilným úpravám a prestavbám, ktoré vedú k likvidácii ich primárnych a hodnôt.*
- *Objekty a priestory patriace obci je žiadúce prenajímať iba takým funkciám, ktoré budú zárukou budúceho zachovania a ďalšieho skvalitnenia ich hodnôt a tým ich dôstojnej reprezentácie v historickom prostredí pamiatkovej zóny.*

Pre dobrú koordináciu určovania funkčného využitia jednotlivých priestorov a objektov na území pamiatkovej zóny (v súčinnosti s celoobecnými potrebami a požiadavkami) je potrebné spracovanie koncepcie funkčného využitia v súvislosti s plánom rozvoja a spracovávaním územno – plánovacích dokumentácií. Táto koncepcia musí vychádzať z rozboru potrieb obyvateľov a návštevníkov obce, ale predovšetkým z rozboru únosnosti a disponibility historického priestoru a to z dôvodu ochrany jeho hodnôt, ale aj z dôvodu zamedzenia neúnosnej koncentrácie množstva funkcií a obyvateľov v určitom časovom priestore na jeho území.

Musia byť ujasnené väzby obytnej funkcie a služieb nielen na území pamiatkovej zóny a centrálnej časti dediny (námestie a jeho bezprostredné okolie), ale aj vo vzťahu k celému sídlu, aby zo strany obce nedochádzalo k súhlasom nevhodne umiestnených funkcií, alebo funkčných využití objektov.

7.5. ZÁSADY DOPRAVNÉHO RIEŠENIA

Jedným z najakútnejších problémov, nielen v priestore námestia na území pamiatkovej zóny, ale v celej Marianke, je neriešený dopravný systém obce. Kritická situácia neriešenej dopravy je pri hromadných návštevách Marianky pri príležitosti konania púťí alebo pobožností v tomto areáli. Námestie sa stalo akýmsi centrálnym dopravným uzlom v obci (okrem nevhodnosti jeho situovania aj s nedostatočnou priestorovou kapacitou) a to dopravy osobnej, nákladnej, autobusovej i statickej, čo je v takejto exponovanej polohe, nástupu do areálu pútného miesta, výrazne rušivým momentom.

Z uvedených dôvodov je prioritné riešenie dopravy a to celoplošne, na území celej obce, pretože bez odstránenia tohto problému je akékoľvek urbanistické riešenie centra obce prakticky nemožné.

- *Z priestoru námestia bude nutné odkloniť všetku dopravu, vrátane dopravy statickej, s výnimkou dopravy obslužnej, pohotovostnej a prístupovej výlučne pre obyvateľov s trvalým pobytom na tomto území (ktorých parkovanie by sa malo riešiť na súkromných, nie verejných priestoroch).*
- *Osobnú dopravu až k pútnemu areálu povoliť výnimočne iba pre dovoz ťažko chorých a imobilných návštevníkov, bez možnosti trvalého parkovania po celý čas pobytu v areáli pútného miesta (s následným odchodom na vyhradené parkovisko).*
- *Pre zásobovanie na tomto území bude vhodné zabezpečiť časový harmonogram, aby nedochádzalo k prevádzkovým kolíziám.*
- *Parkovacie miesta tu situovať v minimálnom, iba nevyhnutnom počte a to iba vtedy, ak to nebude možné riešiť iným spôsobom.*
- *Dostatok parkovacích miest pre návštevníkov aj počas nárazových hromadne organizovaných podujatí bude nevyhnutné riešiť na vytipovaných priestoroch mimo územia pamiatkovej zóny a to pre dopravu osobnú i autobusovú.*

- *Samotný priestor námestia a prístupovú cestu povedľa južnej strany areálu kláštora ponechať ako pešie zóny.*
- *V samotnom areáli pútneho miesta, okrem možnosti prístupu základnej obslužnej (zásobovanie, čistenie areálu, odvoz odpadu a pod.) a pohotovostnej dopravy (zdravotnícka, požiarna alebo bezpečnostná pohotovosť) ponechať všetky komunikácie výlučne ako pešie, prípadne turistické trasy.*

7.6. PARCELÁCIA A ULIČNÉ ČIARY

Zachovanie pôvodnej urbanistickej štruktúry a pôdorysnej skladby územia je vždy jednou z najzákladnejších priorít zásad pamiatkovej starostlivosti historického sídla. Na území Marianky, tak ako aj v jej okolí sa stavali domy s tradičným dvoj, častejšie trojpriestorovým členením (pokiaľ nešlo o domy bohatších gazdov, ktoré potom boli primerane k veľkosti majetku rozsiahlejšie), spravidla so štítom orientovaným do ulice, s aditívne radenými priestormi za sebou, ale pôdorysne vždy vychádzajúcimi z uvedeného tradičného členenia.

Úplne špecifický je spôsob zástavby predstavujúci charakter kláštorného a pútneho komplexu, kde urbanistická skladba objektov vychádza z iných princípov situovania zástavby, podriadených dobovým zvyklostiam, funkčnému zaradeniu a rituálu náboženských aktov a podujatí, ktorý pri regenerácii územia treba v plnom rozsahu rešpektovať a zachovať.

Dodržanie uličných čiar pôvodnej zástavby a jej parcelácie je zásadnou požiadavkou pre docielenie pôvodnej atmosféry sídla, a jeho priestorov, preto bude potrebné

- *Pri nových stavbách, alebo prestavbe starších objektov zachovávať uličné čiary a vždy v maximálnej miere rešpektovať pôdorysnú a urbanistickú skladbu pôvodnej zástavby.*
- *Pri zástavbe s nevhodnou urbanistickou štruktúrou v budúcnosti pri obnove a stavebných úpravách uvažovať s takým riešením, pri ktorom by došlo aspoň v náznačkovom členení územia (napr. členením hmôt, fasád a pod.).*
- *Taktiež tam, kde v posledných desaťročiach bola realizovaná zástavba nekoncepčného charakteru, pri dostavbe nežiadúcich prelúk (vytipovaných ako rezervné plochy), sa snažiť o vytvorenie určitého urbanistického celku s jasnou architektúrou a o dotvorenie priestoru v zmysle požiadavky rešpektovať tradičné pôdorysné členenie územia.*

7.7. RIEŠENIE FASÁD A PARTEROV

V Marianke, tak ako aj v širokom okolí Bratislavy, tradičná zástavba so štítmí orientovanými do ulice, má fasádu členenú dvomi malými oknami, s jedným alebo dvomi vetracími okienkami do podkrovia v štíte. Prízemie od štítu často oddeľovala rímsa, prekrytá jedným radom strešnej krytiny. Najvýraznejším prvkom dvorovej fasády bol výpustok, ktorý kryl a chránil vstup do domu.

Na území pamiatkovej zóny v Marianke došlo v priebehu 2. polovice 20. storočia k radikálnym prestavbám nielen z hľadiska urbanistickej štruktúry, ale aj architektonického výrazu, predovšetkým obytných objektov, ktoré zásluhou nových, zväčša nevhodných a neprímeraných výrazových prostriedkov, nerešpektujúcich tradičné stavebné formy a materiály, stratili svoj pôvodný charakter.

Na základe sporadicky sa vyskytujúcich zachovaných architektonických a umelecko – historických prvkov na tomto území, ale predovšetkým poznania tradičného ľudového staviteľstva tohto regiónu a tvaroslovia z obdobia jeho posledných koncepčných úprav (datovaných približne do 2. polovice 19. až prvej tretiny 20. storočia), možno v rámci regenerácie postupne tomuto prostrediu vrátiť architektonický výraz a atmosféru primeranú jeho hodnotám a funkčnému zameraniu.

Odlišná situácia je v areáli samotného pútného miesta, kde objekty sakrálneho charakteru, ako aj celé jeho územie boli devastované predovšetkým nedostatočne zabezpečenou alebo chýbajúcou údržbou. Nevhodne situované novodobé stavby je nutné odstrániť a ostatným objektom, ktoré nestratili svoj pôvodný charakter, vhodným spôsobom zlepšiť ich stavebno – technický stav.

- *Postupne bude potrebné z fasád objektov na území pamiatkovej zóny postupne odstraňovať všetky novodobé negatívne zásahy v podobe hrubozrnných omietok, veľkoplošných okien, kovových alebo iných konštrukcií mnohokrát veľmi nízkej výtvarnej úrovne.*
- *Omietky používať výlučne hladké, jemnozrnné, ktoré dajú vyniknúť výtvarnému riešeniu fasád. Pri návrhoch farebnosti povrchových náterov vychádzať z prieskumov farebnosti a pri historických objektoch ich podriaďovať určujúcemu slohovému výrazu.*
- *Tam, kde sa zachovali architektonické články a výtvarné a prvky, je potrebné ich zachovať, kde boli poškodené alebo odstránené ich domodelovať, prípadne nahradiť rekonštrukčnými kópiami.*
- *V prípadoch, kde nie je možné pôvodný architektonický výraz zistiť ani na základe výskumov alebo dobových fotografií, k rekonštrukcii fasád je potrebné pristupovať analogicky, na základe prieskumu a štúdia tvaroslovných prvkov daného územia.*
- *Pri riešení partetov fasád, ktoré stratili svoj pôvodný charakter, alebo pri novostavbách, je možné používanie aj novodobých výrazových prostriedkov, ich návrhy však musia vychádzať z prostredia pre ktoré sú tvorené a rešpektovať všetky jeho umelecko – historické a kultúrno – spoločenské hodnoty, aby nepôsobili násilne, ale aby pomohli dané prostredie dotvoriť a s ostatnou vytvorili harmonický celok.*

7.8. RIEŠENIE STRIECH

Na území pamiatkovej zóny Marianky sa tradične používali strechy prevažne sedlové, so štítom orientovaným do ulice, zriedkavejšie valbové. Pri zástavbe situovanej paralelne s ulicou (ktorých výskyt vidíme už na staršej mape z konca 19. stor.), bola strecha, takisto sedlová alebo valbová, orientovaná so sklonom do ulice. Dvorové krídlo, naväzujúce na pozdĺžne uličné krídlo, bolo potom zastrešené tiež spravidla sedlovou, alebo valbovou strechou. Výrazným prvkom do dvora orientovaných častí strechy boli prístupy do podkrovných priestorov vo forme vikierov so sedlovou strieškou.

Tradičný spôsob zastrešovania domov sedlovými a valbovými strechami sa v podstatnej miere zachoval až po súčasnosť. Výnimkou sú niektoré novodobé objekty, ktoré aj svojimi plochými strechami prispievajú k výraznému narušeniu celkovej kompozičnej skladby zástavby na tomto území. Okrem toho sú tu aj rodinné domy, stavané vo veľkej miere v 50. a 60. rokoch 20. storočia, kedy sa tieto na prevažne štvorcovom pôdoryse zastrešovali stanovými strechami, ktoré nezasahujú do skladby pôvodnej zástavby tak rušivo, ako ich samotná pôdorysná a hmotovo – priestorová štruktúra.

- *Pri objektoch s plochými strechami bude v budúcnosti, pri stavebných úpravách, nevyhnutné uvažovať s realizáciou zastrešenia tradičným spôsobom, ako je to vyššie uvedené.*
- *Pri začlenení podkrovných priestorov do funkčného využitia objektu, primerane využívať na presvetlenie vikiere (v prípade potreby aj v kombinácii so strešnými oknami). Ich používanie však nesmie presiahnuť kompozičnú vyváženosť hmôt objektu.*
- *V odôvodnených prípadoch možno pripustiť aj určitú, primeranú korekciu sklonu, prípadne výšky strechy, ale vždy iba do tej miery, aby sa nenarušil celková hmotovo – priestorová skladba a vzájomná proporcionalita objektu.*

7.9. RIEŠENIE PRIESTOROV A ULÍC

Celkový charakter, atmosféru, ale aj jedinečnosť historického prostredia umocňuje aj dotvorenie priestorov a ulíc dláždením, prvkami malej architektúry, zeleňou a osvetlením. V Marianke je z tohto hľadiska stav absolútne nevyhovujúci a neprimeraný hodnotám pamiatkovo chráneného územia. Neriešené komunikačné ťahy a väzby, nevhodné materiály a formy prvkov malej architektúry, pokiaľ sa takto dajú vôbec označiť (prakticky obmedzené na sporadicky sa vyskytujúce odpadové koše), tvarovo a veľkosťou neprimerané verejné osvetlenie a celkovo zanedbané verejné priestory potláčajú a devastujú všetky hodnoty v celom ich rozsahu.

Priestor dnešného námestia v podstate nespĺňa žiadnu zo svojich funkcií spoločenského a obslužno – prevádzkového centra a vstupného priestoru do pútného miesta ako pre domácich obyvateľov, tak aj pre návštevníkov Marianky. Na základe uvedeného, ako východisko bude nevyhnutné

- *Realizáciu uvedených problémov riešiť na základe územnoplánovacích dokumentácií na viacerých stupňoch, až po urbanisticko – architektonické návrhy, vychádzajúcich z koncepcie dopravy a funkčného využitia priestorov.*

7.9.1. DROBNÁ ARCHITEKTÚRA

Prvky malej architektúry v priestoroch pamiatkovej zóny v Marianke sa sporadicky a v nedostatočnej miere nachádzajú, ich výtvarná úroveň je však na veľmi nízkej úrovni, z neprimeraných materiálov a teda nespĺňajú požiadavky kladené na takéto cenné historické a pamiatkové a navyše tak intenzívne navštevované prostredie. Z uvedeného dôvodu, v rámci riešenia územia bude nevyhnutné

- *Všetky verejné priestory doplniť informačným systémom, odpadovými košmi, lavičkami, žardiniérami, pešie komunikácie dlažbami a pod. Uvedené prvky musia byť riešené v súlade s daným prostredím, realizované podľa vypracovaných architektonických a výtvarných návrhov na vysokej umelecko – remeselnej úrovni a z kvalitných materiálov.*
- *Primeraným spôsobom riešiť aj označenie ulíc, prevádzok, domov, prezentáciu reklám, znova spôsobom, ktorý bude v súlade s výtvarným a farebným riešením fasád objektov a nebude ich potláčať.*
- *V rámci prvkov malej architektúry klásť dôraz aj na plastiky a pomníky, ktoré sú súčasťou historického prostredia, vhodne ich zakomponovať do priestorového riešenia územia.*

7.9.2. OSVETLENIE

Podobne aj osvetlenie, nachádzajúce sa na území pamiatkovej zóny je z hľadiska materiálového, typového i výrazového neprimerané prostrediu, v ktorom sa nachádza.

- *Osvetlenie na dotknutom území musí mať primerané merítka k historickej zástavbe, tvarovo, materiálovo a výtvarne v súlade nielen k nej, ale aj ku všetkým ostatným zložkám dotvárajúcim prostredie – zelene a ostatným prvkom malej architektúry.*
- *Popri osvetlení priestorov pútného miesta a ulíc na území pamiatkovej zóny, riešiť aj slávnostné osvetlenie dominant a významných kultúrnych pamiatok.*

- *Osvetlenie riešiť s ohľadom na chodca púhoobyujúceho sa v prostredí, ale aj s ohľadom na pôsobenie osvetlenia a nasvietených objektov z diaľkových pohľadov.*

7.10. ZÁSADY PRE VÝBER STAVEBNÝCH MATERIÁLOV

Na pamiatkovo chránenom území a pri obnove kultúrnych pamiatok v ňom, platí zásada používania tradičných stavebných materiálov, charakteristických pre dané územie.

- *Na zastrešenie objektov používať tvrdú pálenú škridlu, prípadne bridlicovú krytinu, ktorá sa tu ťažila a teda aj používala. Novodobú náhradu pálenej škridly – betónovú krytinu, výlučne v tvare bobrovky, možno iba vo výnimočných a odôvodnených prípadoch použiť na tomto území, ale iba na objekty, ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami.*
- *Na fasádach aplikovať hladké omietky.*
- *Na objektoch s polyfunkčným využitím nepoužívať veľkoplošné kovové konštrukcie výkladov a vstupných dverí do verejných priestorov, plechové brány a pod. Používať drevené konštrukcie, primeraných rozmerov, tvarov a členenia, rešpektujúc celkovú kompozíciu a výtvarné riešenia fasád.*
- *Nevhodné je používanie typizovaných prvkov a konštrukcií, ktoré svojím tvarom, veľkosťou, členením, profiláciou, materiálom, alebo povrchovou úpravou sú nezlučiteľné s historickou architektúrou v pamiatkovo chránenom prostredí. Preto je potrebné používať atypy, a to aj pri novotvaroch.*
- *Kovové doplnky (kovania, mreže a pod.) používať výlučne s matnou povrchovou úpravou.*
- *Na dlažby a pre pešie komunikácie je vhodný prírodný kameň, alebo jeho primeraná imitácia.*
- *Novostavby je možné realizovať z novodobých konštrukcií a materiálov iba do tej miery, pokiaľ nepotláčajú celkový architektonický výraz historickej architektúry a jej prostredia, ale ju dopĺňajú a sú s ňou v súlade.*

7.11. ZÁSADY RIEŠENIA ZELENE

Súčasne jestvujúce plochy zelene na celom území pamiatkovej zóny v Marianke je potrebné ponechať v celom rozsahu. Pri revitalizácii jej jednotlivých častí je potrebné rešpektovať podmienky, vzťahujúce sa k uvedeným plochám (uvedených v kap. 5.4. tejto časti materiálu) nasledovným spôsobom.

Pre plochu zelene prírodného komplexu malokarpatského masívu :

- *Komplex prírodného lesného porastu vo východnej časti pamiatkovej zóny je nutné vo svojej podstate zachovať. Priebežne približne každé dva roky je potrebné zabezpečiť obhliadku zdravotného stavu stromov, nakoľko ide o priestor intenzívne navštevovaný a jeho užívateľ zodpovedá za bezpečnosť územia.*
- *Túto obhliadku musí prevádzať príslušná odborná organizácia, špecializujúca sa ošetrovaním zelene, za účasti zástupcu odbornej organizácie štátnej pamiatkovej starostlivosti (Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko Bratislava). Na zdravotný stav porastu a jeho bezpečnosť musí uvedená odborná organizácia vydať časovo vymedzenú písomnú záruku. Komunikačnú sieť ponechať v jestvujúcom rozsahu a v záujme bezpečnosti návštevníkov je nutné vykonať úpravy, zabraňujúce jej erózii.*
- *Vzhľadom na skutočnosť, že ide aj o chránené prírodné prostredie, všetky zásahy je potrebné, okrem citovanej organizácie pamiatkovej starostlivosti, odsúhlasovať aj organizáciou štátnej ochrany prírody (CHKO Malé Karpaty).*

Pre druhú časť zelene na území pamiatkovej zóny :

- *Plocha parku, západne od kláštora, bude naďalej udržiavaná v zmysle spracovaného návrhu riešenia. Zmeny projektovej dokumentácie môžu byť prevedené iba na základe odsúhlasenia jeho autora a odbornej organizácie pamiatkovej starostlivosti.*
- *Zeleni v údolí východne od kostola až po Kaplnku zázračnej studne, ponechať jestvujúci charakter. Obnova, zásahy alebo úpravy tejto zelene môžu byť realizované iba za hore uvedených podmienok.*
- *Pre riešenie verejnej zelene na námestí sú stanovené nasledovné podmienky*
 - *Z dôvodu nevyhnutnosti opticky potlačiť nevhodnosť hmotovo – priestorovej štruktúry objektu základnej školy vo vzťahu ku kláštornému areálu, ako dominanty pamiatkovo chráneného územia, bude potrebné na hranici areálu školy a kláštorného komplexu realizovať výsadbu vysokej zelene.*
 - *Územie námestia západne pred areálom školy riešiť ako verejný oddychový a obslužný priestor (bez budovy trafostanice) doplnený zeleňou a primeraným vybavením.*
 - *Zachovať výhľady na kláštorný komplex z prístupových ciest k nemu, ako dominanty a súčasť námestia.*
 - *Dnešný uzol verejnej hromadnej dopravy v terénnom zlome nad námestím odčleniť od námestia zeleňou (stálozelené druhy stromov), odstrániť telefónnu búdku a územie architektonicky a priestorovo v kontinuite celého námestia doriešiť.*

- *Murované tehlové oplotenie na západnej strane námestia opticky zakryť popínavou zeleňou – brečtan (za ideálne riešenie možno pokladať odstránenie oplotenia a pri polyfunkčnom zameraní objektu jeho včlenenie do priestoru námestia).*
- *Územie pri budove hostinca, v pozadí lemované zeleňou súkromných záhrad, vrátane okolia potoka dotvoriť zeleňou na priestor verejného oddychovo – rekreačného charakteru s príslušným vybavením. Ulicu pozdĺž potoka smerom od námestia doplniť vysokou zeleňou – jedným až dvoma radmi aleje.*
- *Priestorovotvorný prvok vodného toku doriešiť tak, aby sa stal súčasťou rozšírenej plochy námestia.*

7.12. TECHNICKÁ INFRAŠTRUKTÚRA A JEJ ZARIADENIA

Na celom území pamiatkovej zóny je potrebné plánovať zabezpečenie skvalitnenia technickej infraštruktúry, predovšetkým však zohľadniť estetickú stránku jej zariadení.

- *Všetky vedenia technickej infraštruktúry riešiť na základe spracovanej celoplošnej koncepcie (a to podpovrchovo), aby nedochádzalo k živelným riešeniam individuálne realizovaných pri akútnych situáciách, ktorých nevhodné stavebné úpravy nie je potom dlhodobo možné odstrániť.*
- *Nepripustné je situovanie rozvodových a meracích skriň na fasády, alebo pred objekty na tomto území. Umiestňovať ich vo dvoroch, alebo na skrytých, čo najmenej exponovaných miestach.*
- *Uvažovať s premiestnením trafostanice na iné, menej frekventované a exponované miesto, mimo územia pamiatkovej zóny.*
- *Reprodukty verejného rozhlasu situovať tak, aby vvo vzťahu k architektúre nepôsobili rušivo a dizajnom ich riešiť v súlade s ostatnými prvkami vybavenia územia.*
- *Dbáť na estetickú stránku verejných telefónnych zariadení, tiež výtvarne zosúladených s prostredím, v ktorom sa nachádzajú, nevynímajúc potrebu doriešiť ich situovanie.*

7.13. ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY A NÁLEZY

Právnu ochranu všetkých dosiaľ zistených archeologických nálezov – nálezísk zabezpečuje Zákon SNR č.27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti. V zmysle citovaného zákona je archeologickým nálezom vec (súbor vecí), ktorá je dokladom alebo pozostatkom života človeka a jeho činnosti od počiatkov jeho vývoja do novoveku a zachovala sa spravidla pod zemou (§ 23, ods. 1).

Na nehnuteľné archeologické nálezy vyhlásené za kultúrne pamiatky, t.j. zapísané v evidencii Ústredného zoznamu kultúrnych pamiatok, sa vzťahujú všetky právne ustanovenia pamiatkového zákona, ako na kultúrne pamiatky iného druhu. Starostlivosť štátu o kultúrne pamiatky zabezpečujú orgány a organizácie pamiatkovej starostlivosti v súlade so spoločenskými potrebami (§1, ods.2). Vlastník – správca – užívateľ kultúrnej pamiatky – nález je povinný sa starať sa o ich zachovanie, udržiavanie a chrániť ich pred poškodením a znehodnotením (§9, ods.1). Ak si vlastník kultúrnej pamiatky neplní svoje povinnosti (v zmysle §7, ods.5) ohľadne ohlásenia zmeny vlastníctva do 30 dní Pamiatkovému ústavu, vydá okresný úrad po vyjadrení organizácie štátnej pamiatkovej starostlivosti (Regionálne stredisko Bratislava) rozhodnutie o opatreniach a stanoví lehotu, do ktorej je vlastník povinný tieto vykonať (§10, ods.1). Na archeologické nálezy – náleziská, resp. územia s archeologickými nálezmi nevyhlásenými za kultúrne pamiatky, ale známymi a evidovanými v centrálnej evidencii archeologických nálezísk na Slovensku (Archeologický ústav SAV v Nitre), ako aj v najbližšom múzeu, v ktorom je činný odborný pracovník – archeológ, sa vzťahuje tretia časť citovaného zákona – *Archeologické výskumy a nálezy*, predovšetkým § 22, ods. 2. Podľa neho, v prípade stavebnej, alebo inej činnosti spojenej s prácami zemného charakteru, ktoré by mohli ohroziť vykonávanie archeologických výskumov na území s archeologickými nálezmi, sú stavebníci už od prípravy stavby povinní tento zámer oznámiť Archeologickému ústavu, prípadne múzeu a umožniť vykonať na dotknutom území záchranný archeologický výskum. Ak je stavebníkom právnická osoba, je táto povinná uhradiť i náklady na výskum. Zákon o štátnej pamiatkovej starostlivosti chráni i dosiaľ neznáme archeologické nálezy, t.j. perspektívne archeologické lokality. Vyplýva to z § 23, ods.2, 3, kde sa uvádza, že archeologický nález, ktorý nebol zistený pri archeologickom výskume, sa musí ohlásiť Archeologickému ústavu, resp. najbližšiemu múzeu priamo, alebo prostredníctvom obecného úradu. Oznámenie je povinný urobiť nálezca, alebo osoba zodpovedná za vykonávanie prác, najneskôr na druhý deň od zistenia. Archeologický nález i nálezisko sa musia ponechať bezo zmeny (najmenej 5 pracovných dní od oznámenia) až do obhliadky Archeologickým ústavom, alebo inou oprávnenou organizáciou (napr. múzeom s činným archeológom), kvôli vykonaniu všetkých nevyhnutných opatrení na okamžitú záchranu archeologického nálezku. Archeologické nálezy, ktoré sa zistia v súvislosti s prípravou stavby, resp. vykonávaním stavby, sú chránené v zmysle § 127 stavebného zákona. V tomto prípade je potrebné nález ihneď ohlásiť príslušnému okresnému úradu (v tomto prípade Okresnému úradu v Malackách) – odboru životného prostredia, ktorý ohlási nález Archeologickému ústavu. Súčasne sa vykonajú nevyhnutné opatrenia, aby nedošlo k poškodeniu, resp. zničeniu nálezku a to dovedy, kým okresný úrad (po dohode s Archeologickým ústavom) nerozhodne o ďalších postupoch. V prípade nálezku mimoriadnej hodnoty, ktorú potvrdí Ministerstvo kultúry SR, môže okresný úrad vydané stavebné povolenie zmeniť,

alebo zrušiť, pričom určí tiež spôsob úhrady vynaložených nákladov. Všetky hnutelné archeologické nálezy sú majetkom štátu a ukladajú sa spravidla do múzeí (§23, ods.6). Ak utrpí vlastník (správca, užívateľ) nehnuteľnosti pri vykonávaní archeologického výskumu, resp. pri opatreniach na zabezpečenie archeologického nálezu majetkovú ujmu, má právo na poskytnutie primeranej jednorazovej náhrady, ktorú určí okresný úrad – odbor regionálneho rozvoja a iných odvetvových vzťahov (§23, ods. 6).

7.14. NÁZVY ULÍC A NÁMESTÍ

Popri pamiatkach hmotnej a duchovnej kultúry na území sídla, významným činiteľom doplňujúcim údaje o jeho histórii a topografii zohrávajú aj názvy ulíc, námestí a verejných priestorov, ktoré mali vždy význam popisný (pracovné zameranie obyvateľov, významné miesto, udalosť, alebo osobnosť v dejinách sídla a pod.).

Zachovanie starých názvov je preto súčasťou úcty k duchovným hodnotám našich predkov a histórii sídla všeobecne. Z uvedených dôvodov by v rámci revitalizácie sídla bolo vhodné okrem iného

- *oživiť aj v Marianke pôvodné názvy (pokiaľ sú známe) tých ulíc a priestorov, ktoré boli v minulosti nevhodne pomenované alebo premenované a ich názov nie je ničím, okrem ideológie posledného polstoročia, opodstatnený (nám.4.apríla, Budovateľská ulica a pod.). V prípade vytvárania nových pomenovaní vychádzať z historických podkladov tak, aby názvy charakterizovali príslušnú ulicu alebo verejný priestor.*

7.15. ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

Pre regeneráciu a ozdravenie životného prostredia na území pamiatkovej zóny, bude potrebné zabezpečiť niektoré kroky, ktoré budú garantovať jeho čistotu. Jeho základnú koncepciu možno zhrnúť do niekoľkých bodov.

- *Odkloniť ťažkú nákladnú a v maximálnej miere aj autobusovú dopravu z centra obce.*
- *Statickú dopravu v centre obce ponechať iba na minimálnych plochách, väčšie záchytné parkoviská situovať mimo územia pamiatkovej zóny.*
- *Nesituovať na tomto území žiadne výrobné prevádzky.*
- *Pri všetkých stavebných, či iných dočasných činnostiach požadovať technologické postupy, ktoré sú voči znečisťovaniu ovzdušia čo najšetrnejšie a požadovať ich izolovanie od verejných priestorov počas ich trvania.*

- *Pri obnovách a rekonštrukciách objektov požadovať používanie materiálov, ktoré nie sú pre životné prostredie škodlivé.*
- *Nehnutelnosti udržiavať v dobrom stavebno – technickom stave a na primeranej estetickú úroveň. Rôzne nevhodné alebo nefunkčné objekty a prístavby odstrániť.*
- *Zabezpečiť obnovenie a oživenie všetkých verejných priestorov a zelene, s ich následnou pravidelnou údržbou v celom požadovanom rozsahu.*
- *Zabezpečiť pravidelný odvoz a likvidáciu domového odpadu tak, aby nevznikali jeho voľné nepovolené skládky.*
- *V areáli pútneho miesta zabezpečiť dostatok verejných hygienických zariadení, na primeranej hygienickej, ale aj architektonickej úrovni.*

7.16. PREZENTÁCIA PAMIATKOVÉHO FONDU

Na území pamiatkovej zóny Marianky je z celkového hľadiska pamiatkový fond v pomerne schátralom stave. Pripísala sa k tomu dlhodobá zanedbávaná, alebo absentujúca pravidelná údržba, ale aj desaťročia úmyselné potláčanie jeho vzťahu k nemu z ideologických dôvodov. Kultúrno – spoločenské a umelecko – historické hodnoty tak utrpeli škody, ktoré je žiadúce čo najskôr odstrániť, pamiatkový fond na tomto území zachrániť v celom svojom rozsahu v intenciách prinávratenia jeho pôvodného významu.

- *V záujme prezentácie pamiatkového fondu na tomto území by preto bolo potrebné vynaložiť maximálne úsilie o jeho všestrannú propagáciu v rámci spoločenských a kultúrnych podujatí, prostredníctvom médií, informačných bulletinov, publikácií a pod.*
- *O úspešných a z hľadiska pamiatkového dobre zrealizovaných obnovách objektov a priestorov primeraným spôsobom informovať širokú verejnosť a pri tejto príležitosti poukazovať na vhodné riešenia a použité materiály. Konfrontovať ich s nesprávnymi realizáciami.*
- *Pri obnovách a revitalizáciách objektov a priestorov verejného charakteru prípravu zabezpečovať formou verejných súťaží a pri ich vyhodnocovaní za účasti zainteresovaných odborných organizácií a verejnosti tiež poukazovať a konfrontovať pozitíva a negatíva návrhov riešení nielen z hľadiska funkčnosti a estetiky, ale aj kritérií pamiatkovej starostlivosti.*

7.17. ÚČASŤ ORGÁNOV A ORGANIZÁCIÍ NA REGENERÁCIÍ HISTORICKÉHO URBANISTICKÉHO SÚBORU

Na regenerácii takéhoto územia sa musia podieľať všetky zainteresované zložky pôsobiace v jeho procese, od samotného občana, vlastníka kultúrnej pamiatky až po miestnu samosprávu, štátnu správu a príslušné odborné organizácie.

Všetky práva a povinnosti vlastníkov kultúrnych pamiatok a nehnuteľností na pamiatkovo chránenom území, sú zakotvené v Zákone SNR č.27/87 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a v jeho vykonávajúcej Vyhláške MK SR č.21/88 Zb. Tieto právne predpisy určujú aj povinnosti, ako aj organizačné usporiadanie orgánov a organizácií v procese pamiatkovej starostlivosti.

- *Podľa nich, výkonnými orgánmi štátnej pamiatkovej starostlivosti je Ministerstvo kultúry SR, Krajský a Okresný úrad (Krajský úrad v Bratislave a Okresný úrad v Malackách, odbor regionálneho rozvoja a iných odvetvových vzťahov), ktoré v spolupráci s ostatnými zložkami štátnej správy, za účasti odbornej organizácie štátnej pamiatkovej starostlivosti, zabezpečujú výkon v tomto procese.*
- *Odbornou organizáciou štátnej pamiatkovej starostlivosti je Pamiatkový ústav Bratislava, so svojimi strediskami (Regionálne stredisko Bratislava).*
- *Orgán miestnej samosprávy (Obecný úrad v Marianke), keďže zastupuje všetkých obyvateľov obce, je pri procese regenerácie historického a pamiatkovo chráneného územia sídla najvýznamnejším činiteľom, ktorý v rámci svojich povinností má rôzne možnosti, ako tento proces ovplyvniť a napomáhať mu. Môže to byť stimulácia ekonomického charakteru (napr. vyčlenením finančných prostriedkov z rozpočtu obce na obnovu kultúrnych pamiatok, daňovými zvýhodneniami), alebo morálneho a spoločenského uznania (prezentácia, propagácia).*

Spolupráca obce s orgánmi a organizáciami pamiatkovej starostlivosti v záujme záchrany hodnôt na území pamiatkovej zóny by mala fungovať na základe rešpektovania citovanej platnej legislatívy o štátnej pamiatkovej starostlivosti, stavebného zákona a zákona o miestnej samospráve a štátnej správe, ale aj na základe informovanosti vo forme priebežných konzultácií, a to ešte pred konečnými rozhodnutiami a odsúhlaseniami návrhov projektových dokumentácií každého druhu.

Obec by mala razantnejšie postupovať aj v spolupráci so štátnou správou pri negatívnych zásahoch a realizáciách na chránenom území, ktoré sú v rozpore so záujmami pamiatkovej starostlivosti.

8. ZÁVER

Zásady pamiatkovej starostlivosti pre pamiatkovú zónu v Marianke boli spracované ako odborný metodický podklad z hľadiska jej pamiatkovej ochrany, pre zabezpečenie koordinovanej a cieľavedomej činnosti v chránenom území.

Je veľmi dôležitá spolupráca všetkých zainteresovaných zložiek v tomto procese, so snahou vytvárať podmienky, aby všetky kroky vedúce k cieľu boli čo najefektívnejšie a samotná ich realizácia čo najkvalitnejšia.

Veľký podiel aj morálnej zodpovednosti, okrem samotného výkonu orgánov štátnej správy a odbornej spolupráce organizácie pamiatkovej starostlivosti, majú samotní občania žijúci v tomto prostredí, vlastníci kultúrnych pamiatok, alebo inak chránených objektov na území pamiatkovej zóny, ale aj miestna samospráva, ktorá môže tomuto procesu vo veľkej miere napomáhať, za dodržania stanovených podmienok, aj príkladom vlastného prístupu ku všetkým kultúrno – spoločenským a umelecko – historickým hodnotám obce.

V záujme zabezpečenia regenerácie, ochrany a obnovy pamiatkovo chráneného územia sídla, bude potrebné vypracovanie ich komplexného programu, v zmysle tohto materiálu, ktorého dodržiavanie bude zárukou úspešného zvládnutia komplexu úloh, ktoré tento proces z hľadiska pamiatkovej starostlivosti vyžaduje, v podobe aktualizovanej územno – plánovacej dokumentácie, ako aj jej následných podrobnejších stupňov na zonálnych úrovniach, ktoré doriešia akútne a dlhodobo opomínané problémy, týkajúce sa nielen územia pamiatkovej zóny, ale aj celej obce.

9. TABUĽKOVÉ PRÍLOHY

9.1. ZOZNAM OBJEKTOV ZAPÍSANÝCH V ÚZ KP

Názov pamiatky	číslo v ÚZ KP
1. Kaplnka I. (na mariánskej ceste)	451/1
2. Kaplnka II.	457/2
3. Kaplnka III.	457/3
4. Kaplnka IV.	457/4
5. Kaplnka V.	457/5
6. Kaplnka VI.	457/6
7. Kaplnka VII. Zázračnej studne	457/7
8. Plastika I. sv. Antona Pustovníka (pred kaplnkou Zázračnej studne)	457/8
9. Plastika II. sv. Pavla Pustovníka	457/9
10. Kláštor paulínov	454/1
11. Kostol r.k. Narodenia Panny Márie	454/2
12. Kaplnka r.k. sv. Anny (pri kostole)	454/3
13. Plastika I. sv. Jána Nepomuckého (za kostolom)	454/4
14. Plastika II. sv. Pavla Pustovníka (pri kostole)	454/5

9.2. ZOZNAM OBJEKTOV DOTVÁRAJÚCICH PROSTREDIE

1. Lurdská kaplnka Panny Márie
2. Pomník Jozefa Závodského
3. Krížová cesta
 - 3.1. I. zastavenie
 - 3.2. II. zastavenie
 - 3.3. III. zastavenie
 - 3.4. IV. zastavenie
 - 3.5. V. zastavenie
 - 3.6. VI. zastavenie
 - 3.7. VII. zastavenie
 - 3.8. VIII. zastavenie
 - 3.9. IX. zastavenie
 - 3.10. X. zastavenie
 - 3.11. XI. zastavenie

- 3.12. XII. zastavenie
- 3.13. XIII. zastavenie
- 3.14. XIV. zastavenie
- 4. Hostinec, nám. 4.apríla č.8

9.3. ZOZNAM OBJEKTOV VYŽADUJÚCICH ÚPRAVU – NÁVRH ZMIEN A ÚPRAV

- 1. Hostinec, nám. 4.apríla č.8 – **P**

9.4. ZOZNAM RUŠIVÝCH OBJEKTOV – NÁVRH ZMIEN A ÚPRAV

- 1. Rodinný dom (vedľa Hostinca) – **P S F**
- 2. Rodinný dom (vedľa Hostinca) – **P S F**
- 3. Rodinný dom (vedľa Hostinca) – **P S F**
- 4. Budova školy na námestí – **P S F -1**
- 5. Trafostanica – **A**
- 6. Objekt za školou – **A**
- 7. Predajné stánky (v areáli pútneho miesta) – **A**
- 8. Hygienické zariadenie (v areáli pútneho miesta) – **A**

10. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- VARSÍK, Branislav: *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*, Bratislava, 1984
- ČÍK, P. Xavér Stanislav: *Dejiny Mariátálu*, Marianka, 1942
- JIRÁSKO, Luděk: *Cirkevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha, 1991
- FRICKÁ – VAVROVÁ, Eva: *Mária*, Bratislava, 1992
- HÚŠČAVA, Alexander: *Dejiny Lamača*, Bratislava, 1948
- LACIKA, Ivan – FIALA, Anton: *Putovanie za Máriou*, Bratislava, 1991
- HABOVŠTIAK, Alojz: *Stredoveká dedina na Slovensku*, Bratislava, 1985
- PODOLÁK, Ján a kol.: *Záhorská Bratislava*, Bratislava, 1986
- RUSINA, Ivan: *Marianka*, Bratislava, 1992
- SCHAUBER, Vera – SCHINDLER, Hanns Michael: *Rok se svatými*, Kostelní Vydří, 1997
- STUDENÝ, Jaroslav: *Křesťanské symboly*, Olomouc, 1992
- HUDÁK, Ján: *Patrocíniá na Slovensku*, Bratislava, 1984
- *Súpis pamiatok na Slovensku II*, Bratislava, 1968
- *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II*, Bratislava, 1977
- *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I., II*, Bratislava, 1995